

Grubbenstorget – kulturhistoriska hus

Grubbenstorget 6, lägenhet 1002

Anders Björkman, februari 2020

Brf. af Grubbens, hus 16 - 20

På det område, där gamla S:t Eriks sjukhus låg på Kungsholmen, finns idag bostadsrättsföreningen af Grubbens. Den består av 5 fastigheter enligt fig. 1.

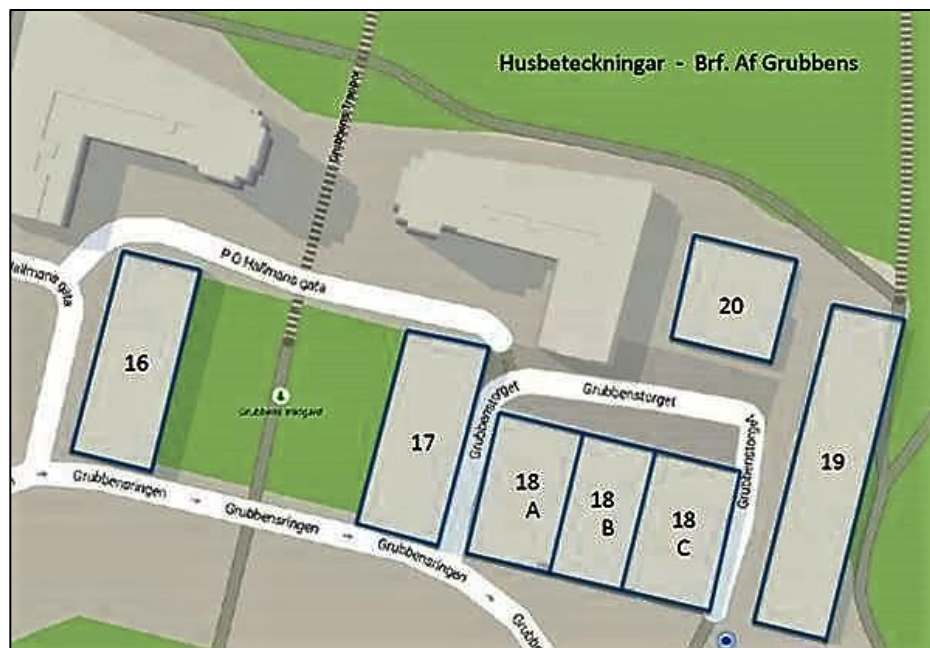

Fig. 1 ¹⁾
Brf. af Grubbens

Några av dessa byggnader anses så värdefulla, att de blivit kulturhistoriskt klassificerade enligt Stadsmuseets bedömning (baserad på Riksantikvarieämbetets metod) ²⁾.

Det finns tre klassificeringar, och hus **16, 17, 18 B & C och 19** har erhållit den näst högsta klassificeringen, eller "Grön klassning". Detta innebär att bebyggelsen har ett högt kulturhistoriskt värde, och att den är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt. (S:t Eriks kapell i Grubbensparken har den högsta klassningen, blå.) Se fig. 2.

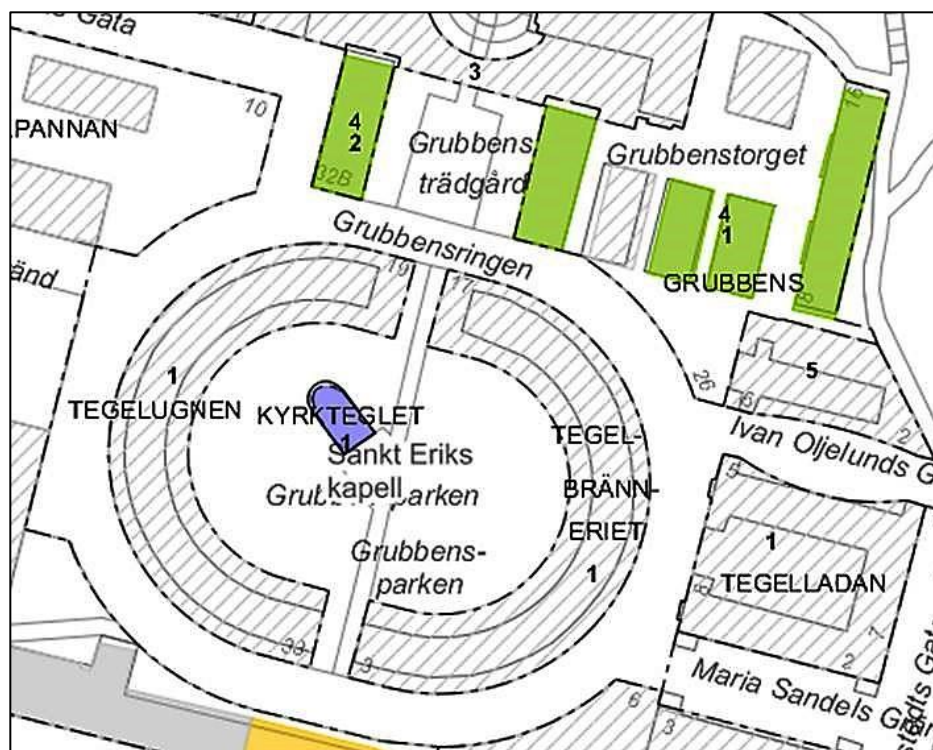

Fig. 2 ³⁾
Kulturhistoriska hus

Lägenhet 1002 på Grubbenstorget 6

Denna lägenhet ligger i hus 18 C.

När byggdes huset? Vilka verksamheter hade man i denna lägenhet, och i huset när det var nytt?

Vilka förändringar har skett genom åren? Vilka spår syns idag från gamla tider?

Här nedan beskrivs speciellt vad som skett i just lägenhet 1002, men också historien kring framför allt husen 18 A-C.

Stockholms Stads Norra Försörjnings- och Arbetsinrättning

Vid mitten av 1800-talet planerade man i Stockholm för två större arbets- och försörjningsinrättningar, som skulle ge kost, logi, eventuell vård och arbete för allehanda tillfälligt nödställda människor, fattiga, arbetslösa, handikappade, sjuka. De kallades för arbetshjon (för de som kunde utföra något arbete) eller försörjningshjon som intagna, men skulle efter en tid kunna gå ut i samhället igen ⁴⁾.

Avsikten var att hjälpa de utsatta, och på Kungsholmen ville man skapa en inrättning som låg fint, vid vattnet, ganska ljus och ganska luftigt.

Den 1:a oktober 1860 öppnades "Stockholms Stads Norra Försörjnings- och Arbetsinrättning" vid dåvarande Reparebangatan (idag Fleminggatan) vid Grubbens Gärde, ett markområde med åkrar, ängar och tobaksland. Efter fyra år blev det enbart en försörjningsinrättning, och namnet ändrades till "Stockholms Stads Allmänna Försörjningsinrättning" men kom i folkmun att kallas för "Grubbens".

Hur var då livet för hjonen, som bodde här? Ja, trots de fina tankarna blev snart Grubbens ett ord som enbart ingav olust. Se vidare sid. 32.

På Otto August Mankells Stockholmspanorama visas bl.a. östra Kungsholmen år 1870. Uppe till vänster i bild 1 ligger Grubbens Gärde, där man också ser försörjningsinrättningen.

Bild 1 ⁵⁾

Fig. 3 visar de byggnader som uppförts till öppnandet år 1860.

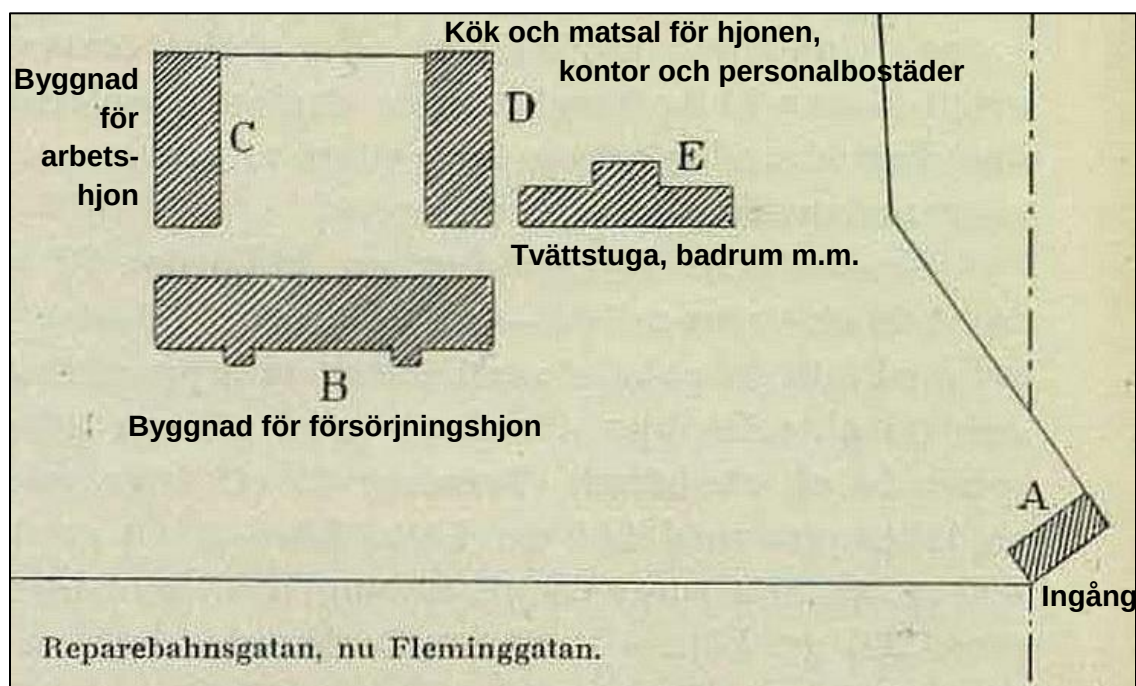

Fig. 3 ⁶⁾
Området 1860

Idag finns byggnaderna C, D och E kvar, eller dagens hus 16, 17 och 18. Huset E utgör embryot till nuvarande Grubbenstorget 2, 4 och 6. Redan 1862 bygdes det till och kallades då "Tvätt-huset" ⁷⁾, och 1863 såg det ut som visas i fig. 4.

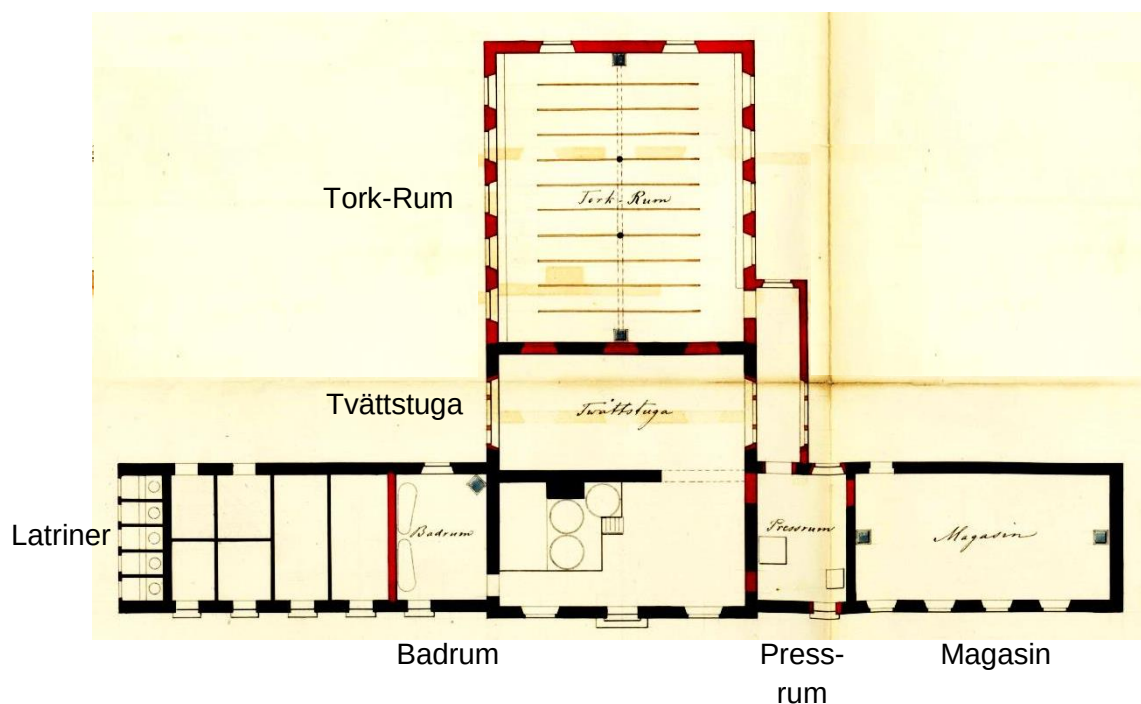

Fig. 4 ⁸⁾
"Tvätthuset"
1863

Grubbenstorget 2, 4 och 6

EkonomiByggnad (hus 17) – Skafteri – Ångkök – Badrum – TvätthusByggnad –
Pressrum – UthusByggnad

Hus 17 (hus D i fig. 3), benämnt Ekonomi Byggnad längst till vänster, är ihopbyggt med hus 18 via "Skafferi".

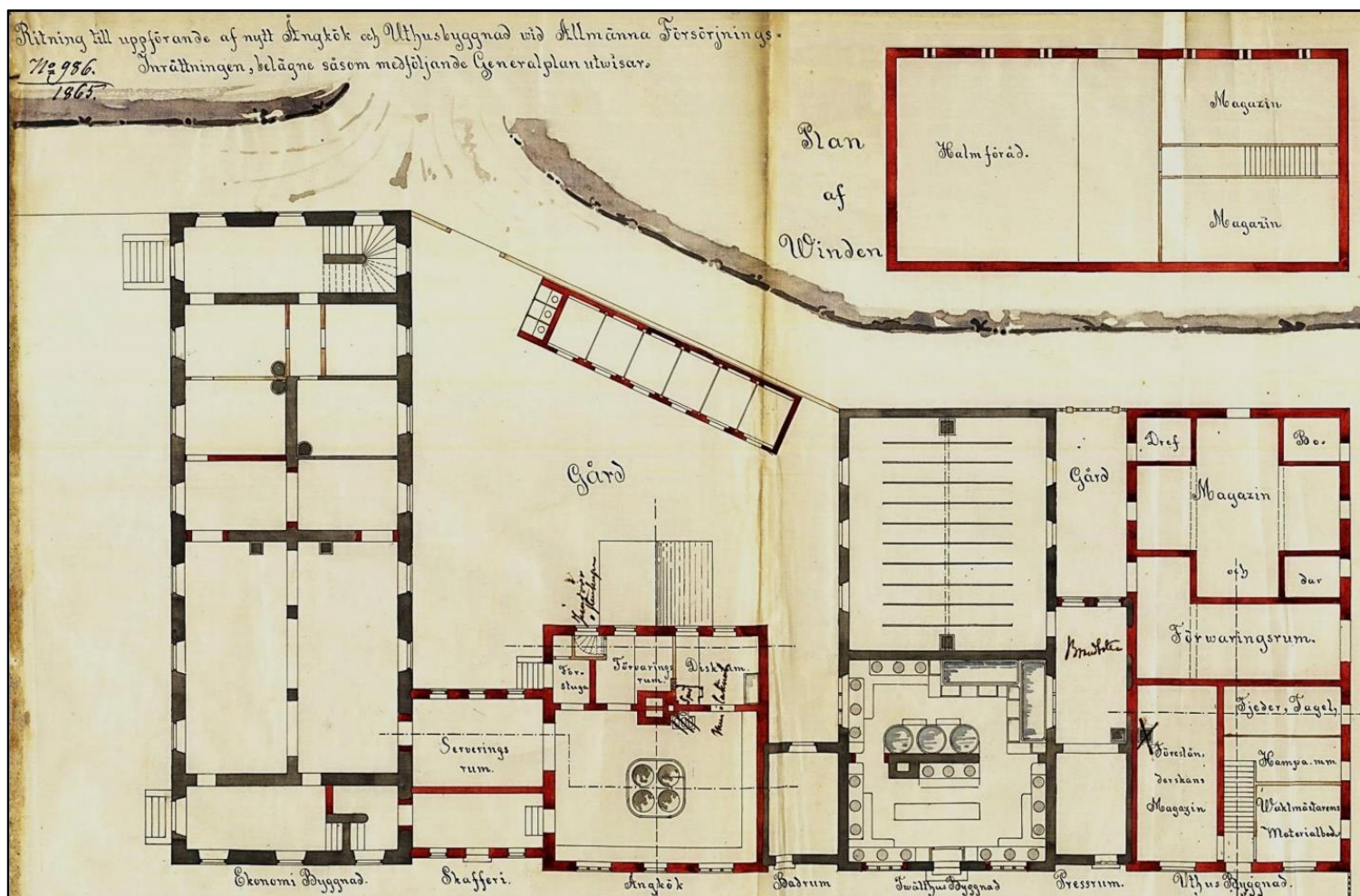

Fig. 5 ¹⁰⁾ Hus 17 och 18 1865 (ihopbyggda)

Fig. 6 visar en uppförstoring av Grubbenstorget 6 med dagens lägenhetsnummer 1001 och 1002.

Lägenhet 1002 var huvudsakligen ett "Magazin" och "Bodar". Den järnpelare och järnbalk, som finns i dagens vardagsrum, minner om tiden som magasin, se bild 14, sid. 29.

I en bod förvarades "Dref". Detta var upprivet gammalt tågvirke, som användes för stoppning eller tätning av springor m.m., t.ex. till att "göra fönster och väggar, tunnor och packgods täta" ¹¹⁾. Att "plocka dref" var fattighjonens arbete, och "de som ej kunna något yrke användas att plocka dref" ¹²⁾, d.v.s. de svagare hjonen.

Dagens kök var en öppen gård med en grind mot Grubbenstorget. Från denna gård fanns en ytterdörr till dref-boden. Idag är det ett fönster kvar på denna plats mellan köket och vardagsrummet inne i lägenheten.

Lägenhet 1001 innehöll förråd för "Fjeder och Tagel", "Hampa m.m.", och där dagens kök finns var det ett "Pressrum", "ett rum för en hydraulisk präss för vattnets utprässande ur de tvättade persedlarne" ¹³⁾.

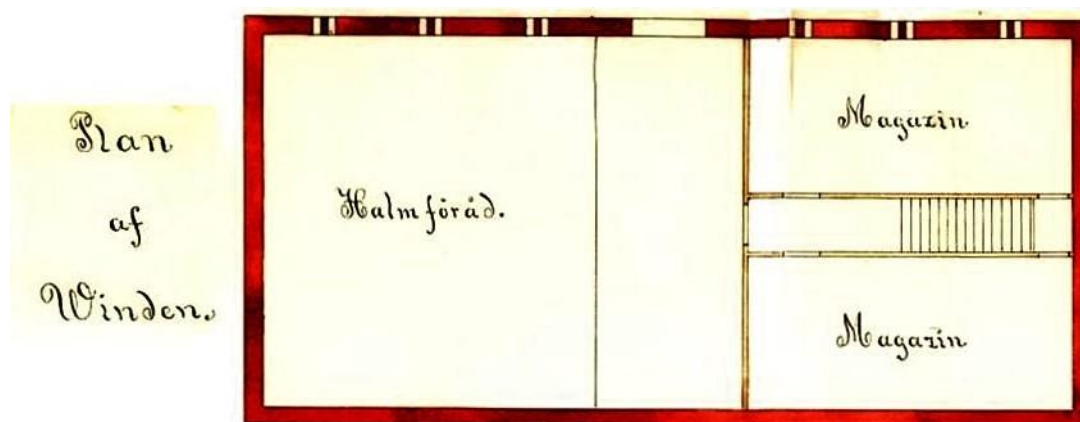
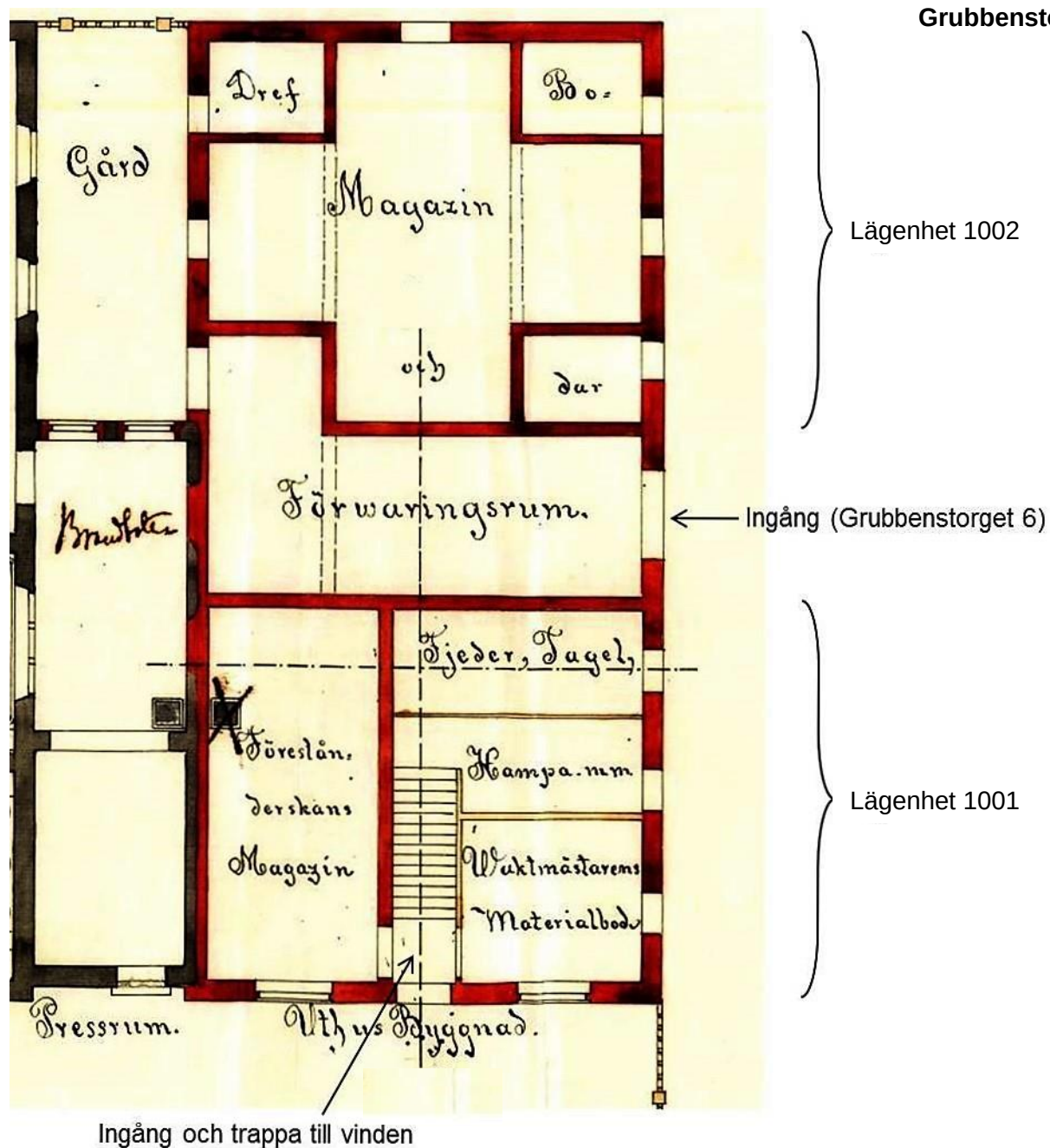
På vinden fanns ett halmförråd i dagens lägenhet 1102, d.v.s. ovanför vardagsrummet till lägenhet 1002, där det välvda taket också visar spår från tiden som magasin. För att bättre klara av tyngden från förråden på övervåningen byggde man in tvärbalkar med takvalv i undervåningen, vilket gjorde innertaket extra starkt, se bild 14, sid. 29.

Några av de produkter, som förvarades i magasin och förråd, användes bl.a. i madrasser och sängkläder. 1910 ville man höja standarden, då man ansåg, att "de gamla, sjuka och magra bör få madrasser av tagel i stället för halm" ¹⁴⁾. Halm användes också till foder för hästar.

Dessutom hade man förvaringsrum för hjonens kläder, mattor m.m. ¹⁵⁾ (Enligt reglementet fick hjonen inte bära egna kläder, men de som "ådagalagt synnerlig flit och pålitligt uppförande" kunde "uppmuntras med rättighet att begagna egna kläder" ¹⁶⁾.)

Fig. 6

Grubbenstorget 6 1865

År 1865 hade man också uppfört en byggnad med förrådslokaler, verkstäder m.m. samt en kyrksal på övervåningen, den s.k. Kyrkflygeln¹⁷⁾. Och området såg ut enligt fig. 7.

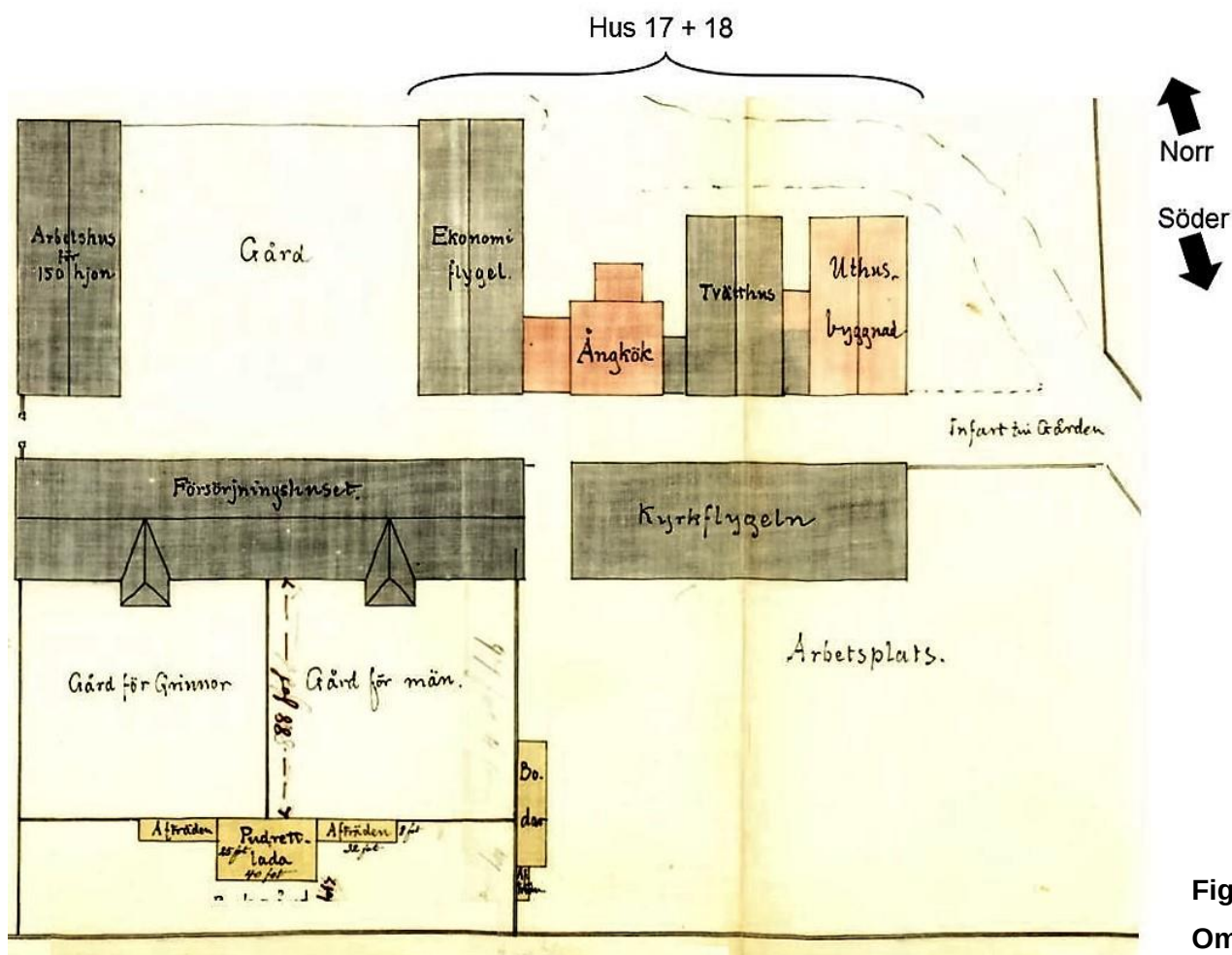

Fig. 7¹⁸⁾
Området 1865

På följande sidor visas hur fasaderna till husen 17 + 18 såg ut mot norr, fig. 8, respektive söder, fig. 9. Som jämförelse visas hur samma fasader ser ut idag.

Husen 18 + 17 mot norr, d.v.s. mot Grubbenstorget, år 1865 respektive idag:

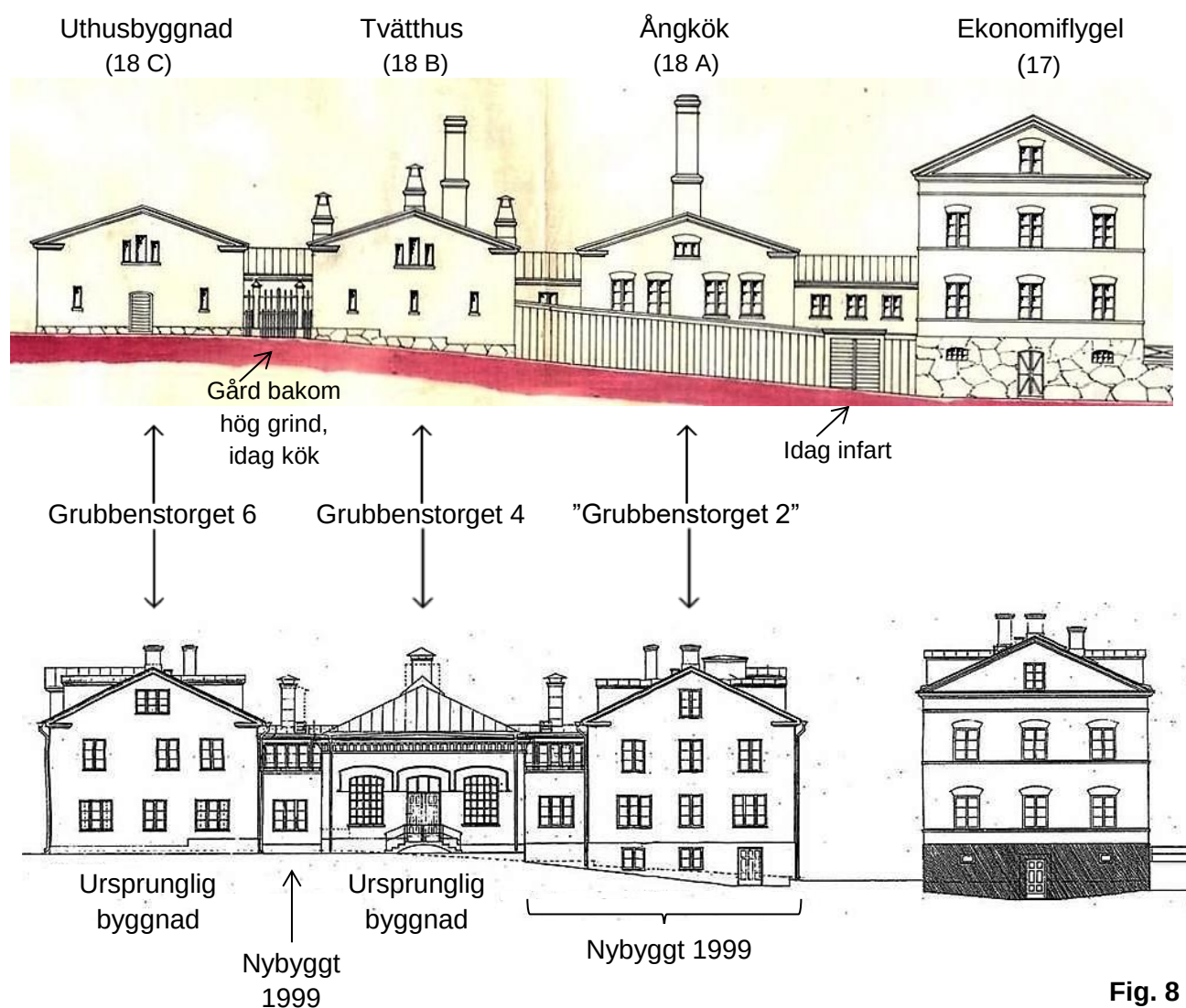
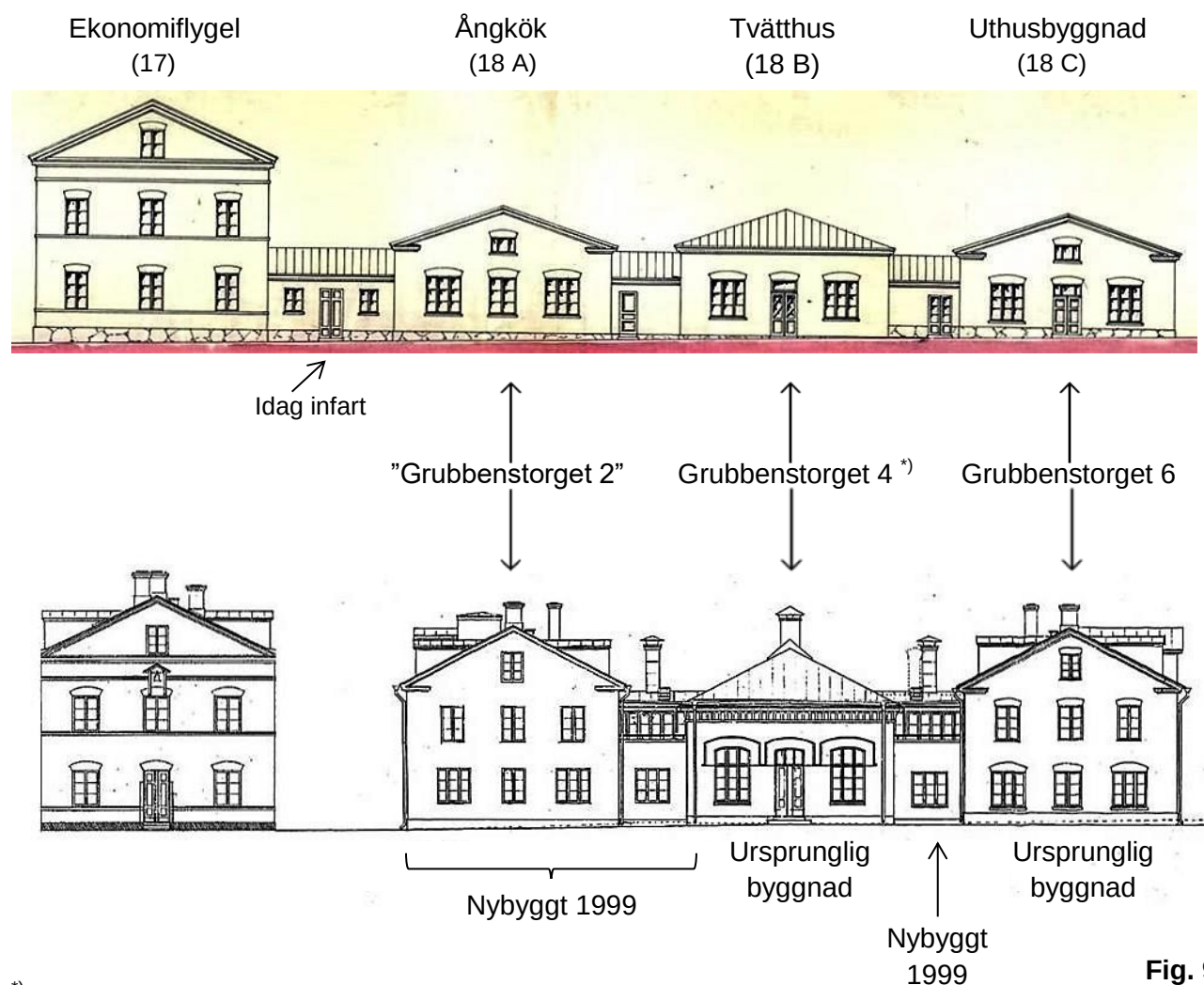

Fig. 8 ¹⁹⁾

Som synes, så är Grubbenstorget 4, hus 18 B, och Grubbenstorget 6, hus 18 C (utom köket), de ursprungligen uppförda byggnaderna, även om de har förändrats mycket genom åren. Övriga gamla byggnader har rivits och ersatts av nya hus (och infarten till Grubbenstorget).

När det gäller Grubbenstorget 6, ser man på den övre bilden dörren in till magasinet och två små fönster till ett par bodar (där i den högra dref förvarades). Övervåningen (vinden) var ett halmförråd.

Husen 17 + 18 mot söder år 1865 respektive idag:

*) Grubbensringen 26 från detta väderstreck

Fig. 9 ¹⁹⁾

Bild 2 ²⁰⁾

"Trista gatan" vid sekelskiftet 1900.

Huset närmast till höger (med en dörr) är Tvätthuset i fig. 9, där man ser åt vänster (västerut). Huset på andra sidan gatan är Kyrkflygeln, se fig. 7.

Hus 18 A fick en tillbyggnad 1867, då man utökade ångköket med ett bageri ²¹⁾, vilket syns i bild 3. Det höga plank, som man ser på den platsen i fig. 8, är nu rivet. Det större huset till vänster nere vid sjön i bilden var ett vedskjul ²²⁾.

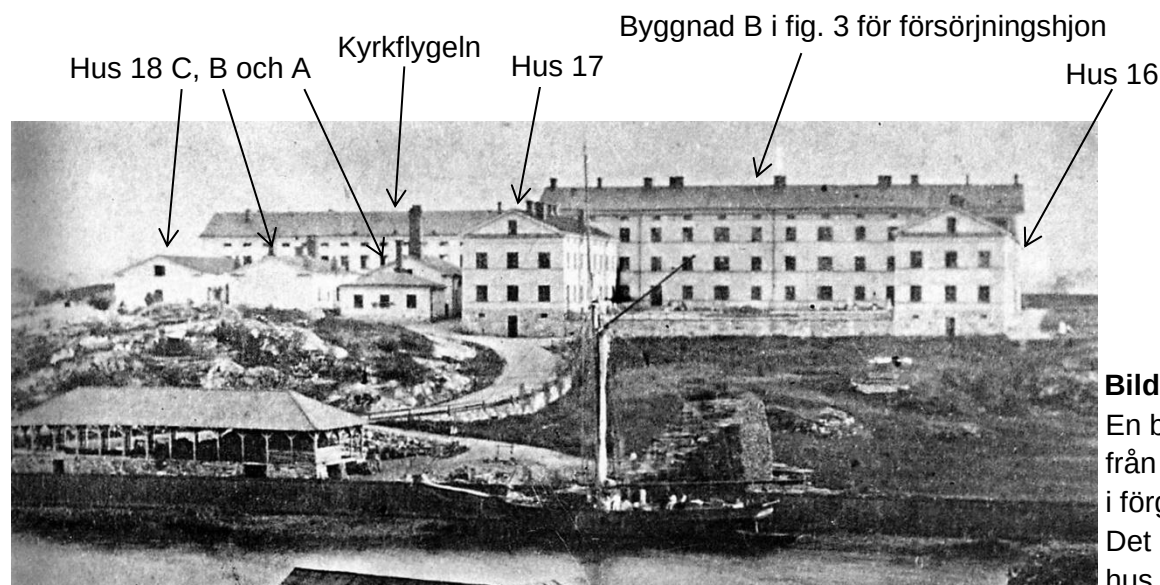

Bild 3 ²³⁾

En bild från 1869 tagen från norr (Barnhusviken i förgrunden). Det nya bageriet syns i hus 18 A.

Tvätthuset och Torkhuset

1880 utvidgades och förbättrades bageri- och tvättlokalerna, och ett nytt torkrum anordnades ²⁴⁾. Hela Tvätthuset (18 B), som från början bestod av "Torkrum" och "Tvättstuga", se fig. 4, togs nu i anspråk för själva tvättverksamheten, och hus 18 C blev det nya "Torkhuset", se fig. 10. (Just på denna ritning har man markerat med röda kryss var glödlampor skall monteras.)

En större del av Tvätthusets ytterväggar revs ner och murades upp igen i sandsten, nytt ytter- och innertak sattes upp och golv av asfalt lades in.

Torkhuset förseddes med ett större ångrörssystem, och torkställningar sattes upp ²⁶⁾.

Den öppna gården mellan husen, som fanns 1865, och som idag är köket i lägenhet 1002, har nu blivit inbyggd.

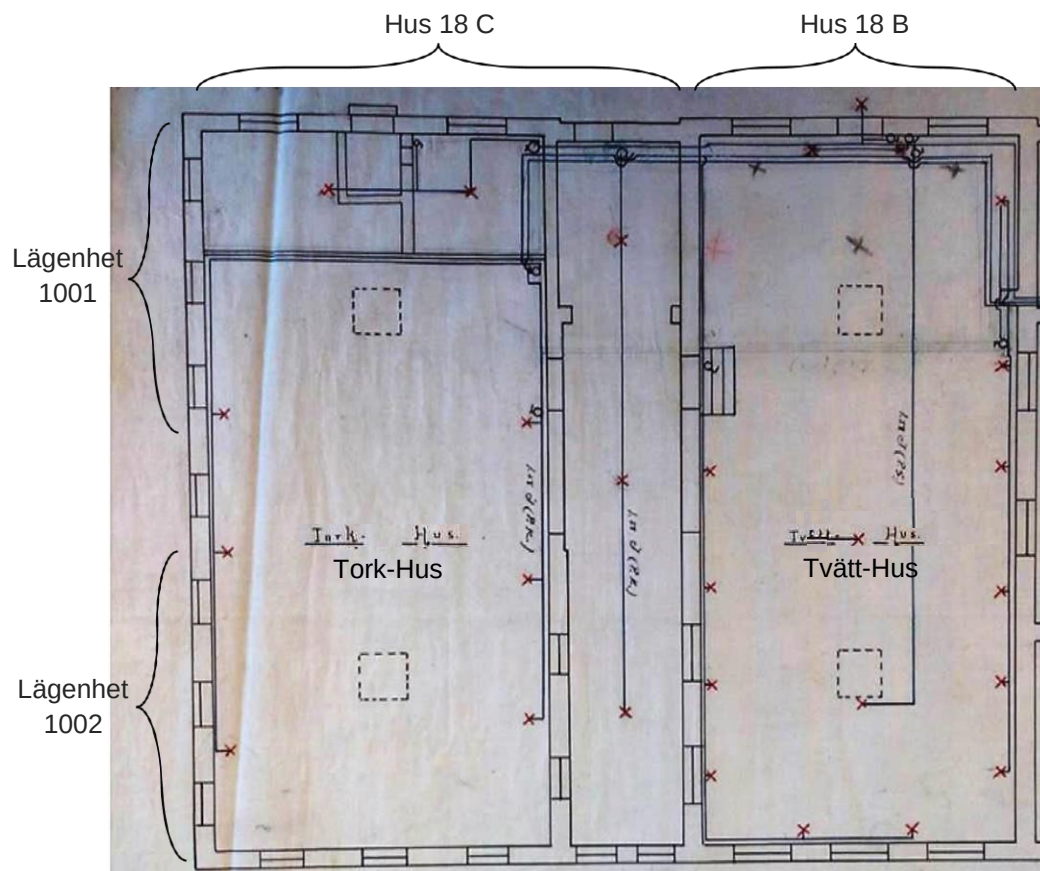

Fig. 10 ²⁵⁾
**Tvätthuset (18 B) och
 Torkhuset (18 C) 1880**

På en ritning från 1897 visas hur Tvätthuset och Torkhuset var inredda, se fig. 11. I Torkhuset ser man de uppsatta torkställningarna.

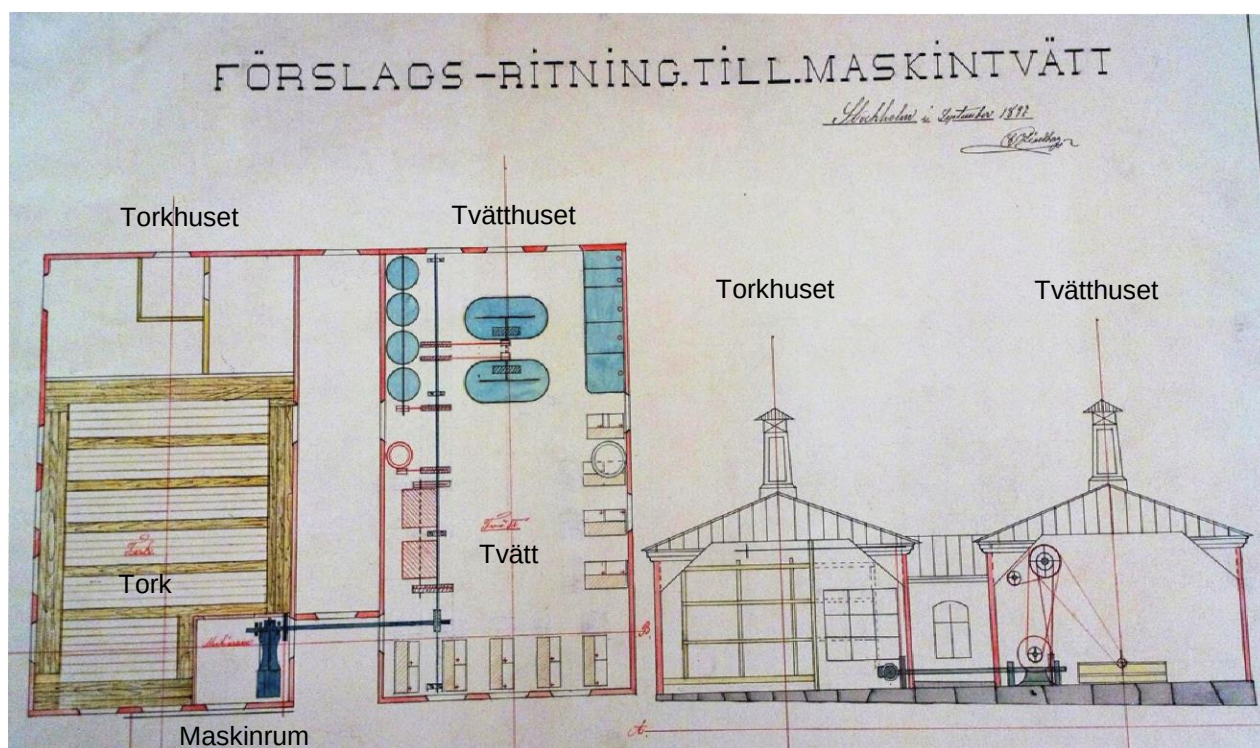

Fig. 11 ²⁷⁾ **Inredningen i Tvätthuset och Torkhuset**

Denna ritning visar ett förslag till maskintvätt (man hade tänkt sig remdrift bestående av en drivaxel i taket i Tvätthuset, vilken sedan drev olika maskiner via vertikala drivremmar), men det infördes först 1907. Då ordnades också så att "tvättinrättningens motorer drivas med elektrisk kraft från stadens elektricitetsverk" ²⁸⁾, vilket var en nyhet.

1907 ansåg man för övrigt, att tvättinrättningen sedan en längre tid befunnit sig i ett "otillfredsställande skick" ²⁹⁾, varför en större ombyggnad gjordes detta år. Det hela kom att se ut som fig. 12 visar.

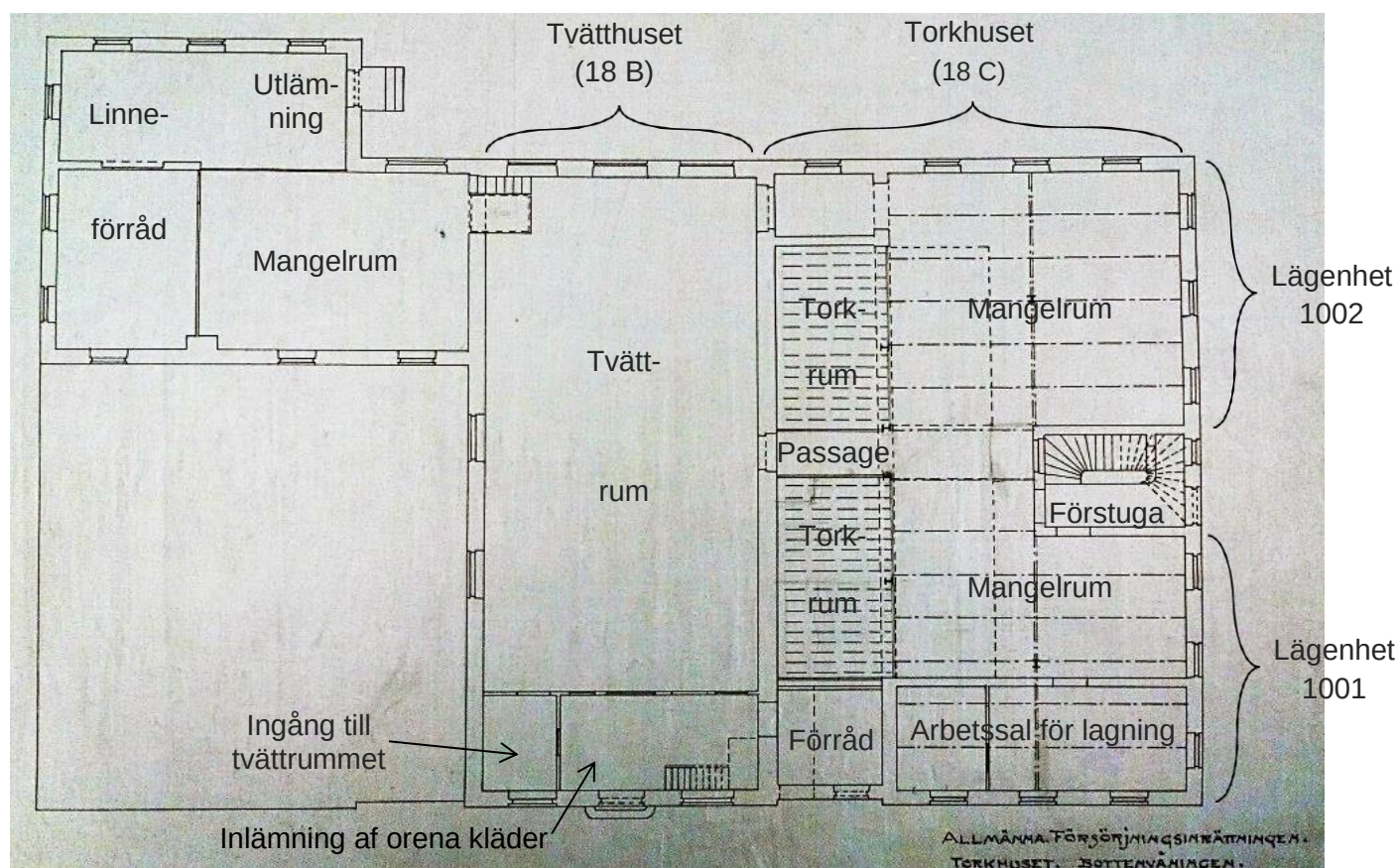
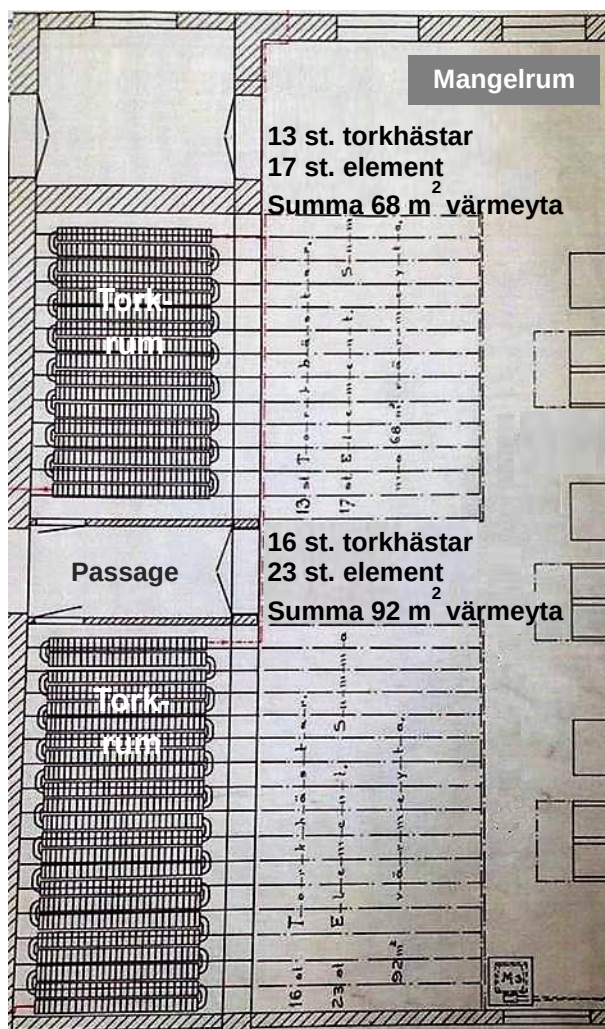

Fig. 12 ³⁰⁾ Hus 18, tvättinrättningen 1907

Torkhuset byggdes på med ytterligare en våning, och Grubbenstorget 6 fick sitt nuvarande utseende ³¹⁾. Se fig. 13.

Fig. 13 ³²⁾ Grubbenstorget 6 mot öster 1907 och idag

Den gamla vinden (se fig. 6) gjordes om till bostäder, och en ny vindsvåning användes till klädförråd ¹⁷⁾. Bottenvåningen i Torkhuset öppnades nästan helt upp till ett stort Mangelrum, och två mindre men effektiva torkrum inreddes: I Mangelrummet hängdes tvätten upp på torkställningar, s.k. torkhästar, som sedan sköts in mellan värmeelement (kamflänsrör) i torkrummen ³³⁾, se fig. 14, som motsvarar en del av fig. 12.

Fig. 14 ³⁴⁾ Torkanordningen i Torkuset

Ett par fotografier visar hur det hela såg ut, bild 4 och 5 (från en kortfilm 1914 om försörjningsinrättningen).

Bilderna är tagna i Mangelrummet innanför "Förstuga" i fig. 12 och mot det övre Torkrummet och "Passage", som motsvarar badrummet i dagens lägenhet 1002.

I bild 4 har en kvinna dragit ut en torkhäst i Mangelrummet för att hänga upp tvätt, och i bild 5 skjuter hon in upphängda lakan i Torkrummet på den plats där bastun ligger idag i lägenhet 1002.

Bild 4 ³⁵⁾ En torkhäst är utdragen i Mangelrummet

Bild 5 ³⁵⁾ En torkhäst med tvätt skjuts in i Torkrummet

Tvätthusets inredning visas i fig. 15.

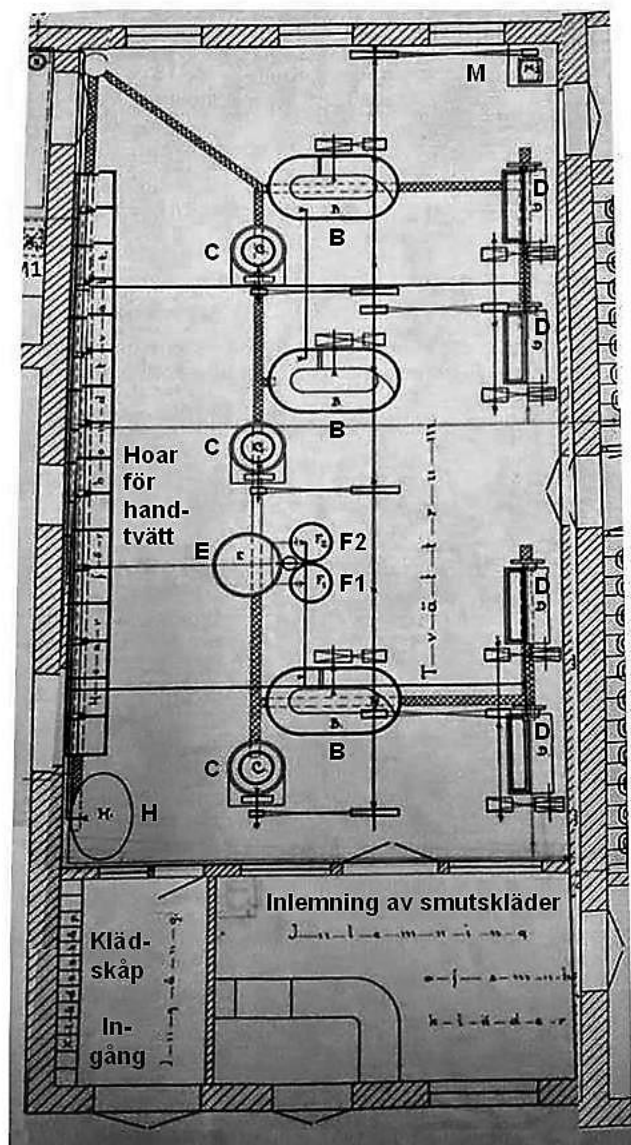

Fig. 15³⁴⁾ Maskinuppställningen i Tvätthuset

- B Sköljmaskiner, 3 st.
- C Centrifuger, 3 st.
- D Tvättmaskiner, 4 st.
- E Kottunna för ylle
- F1 Lutkokare för Natronlut
- F2 Lutkokare för Kalilut
- H Blötkar
- M Motor om 9 hk

Utbyggnaden uppe till vänster i fig. 12 innehöll tidigare bageriet, som nu revs bort³⁶⁾.

Dagens trapphus i hus 18 C byggdes också 1907 och benämndes "Förstuga", se fig. 16. På denna ritning ser man, att fönster var insatta på den inre väggen vid sidan av ingången för ökat ljusinsläpp. En trappa upp finns detta fönster kvar idag.

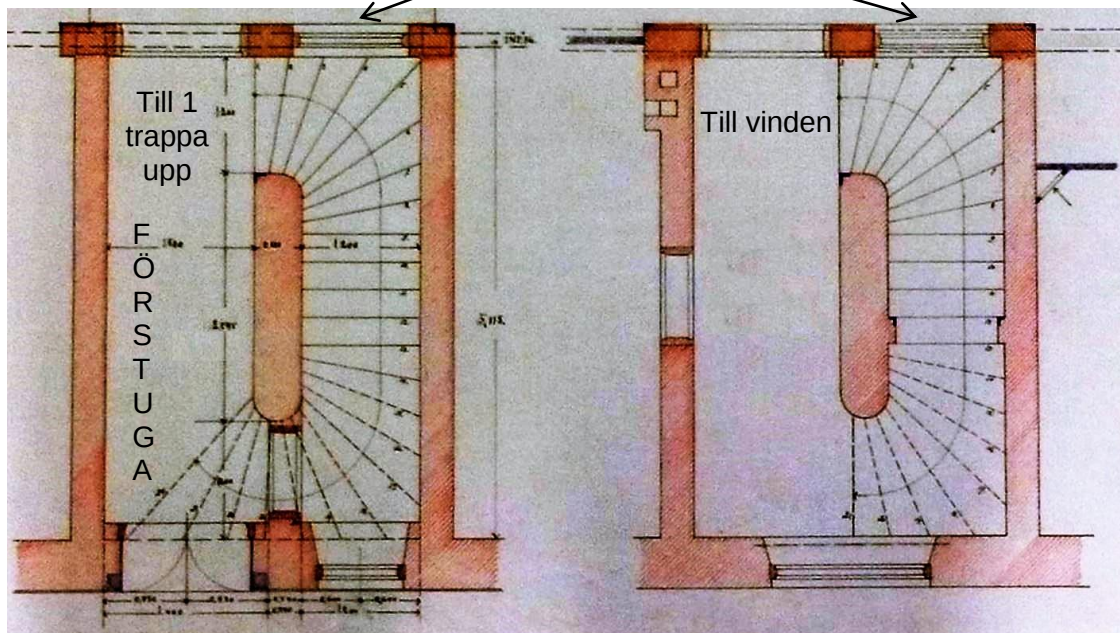

Fig. 16 ³⁷⁾

Trapphuset i hus 18 C

Lägenheterna en trappa upp i Torkhuset kom att bebos av förestånderskan för tvättavdelningen och av hennes biträden (här ligger idag lägenhet 1101 och 1102), se planlösningen i fig. 17. Även ett "tekök" fanns här ¹⁷⁾.

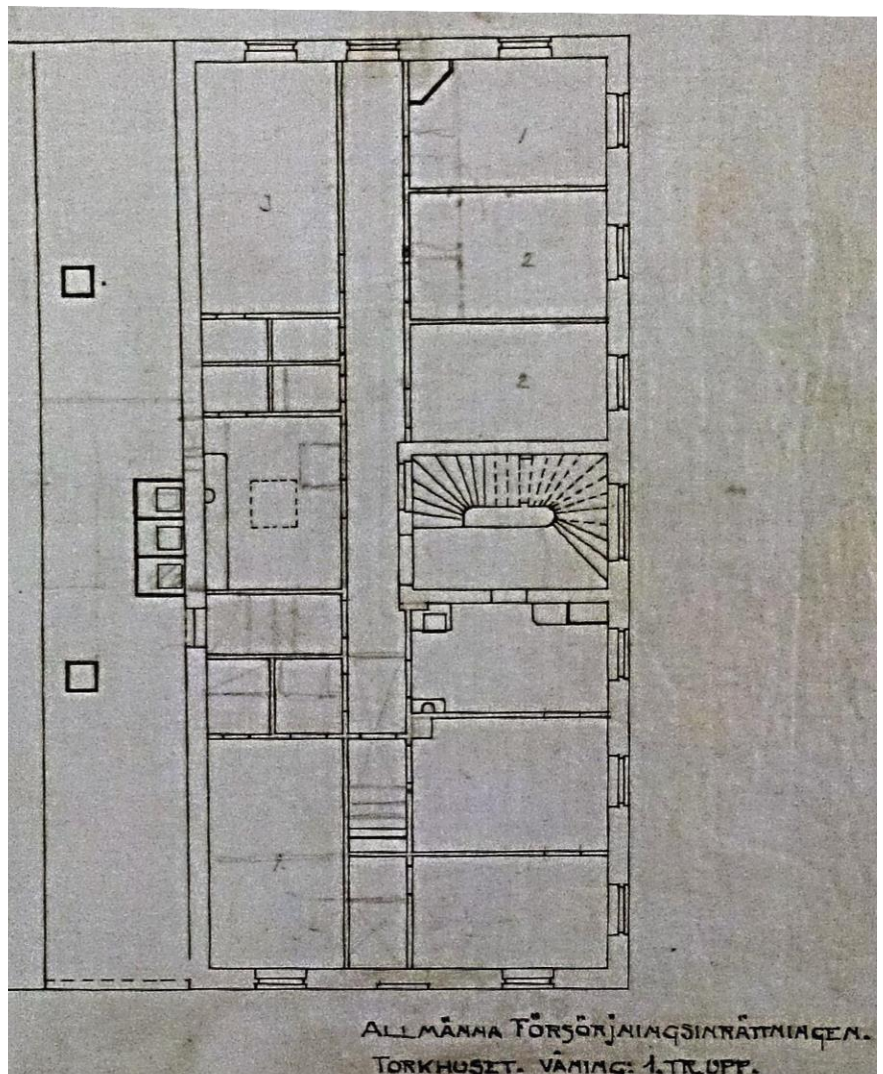

Fig. 17 ³⁸⁾ Hus 18 C, 1 tr. upp 1907

Bild 6 visar tvätteriet på 1920-talet. Maskiner utesluter väggens drevs med vertikala drivremmar från en drivaxel i taket liknande den remdrift, som man hade föreslagit 1897, men som blev införd 1907.

Bild 6 ¹⁴⁾
Tvätteriet på 1920-talet.

Fig. 18 visar principen för remdriften och fig. 19 inredningen i Tvätthuset.

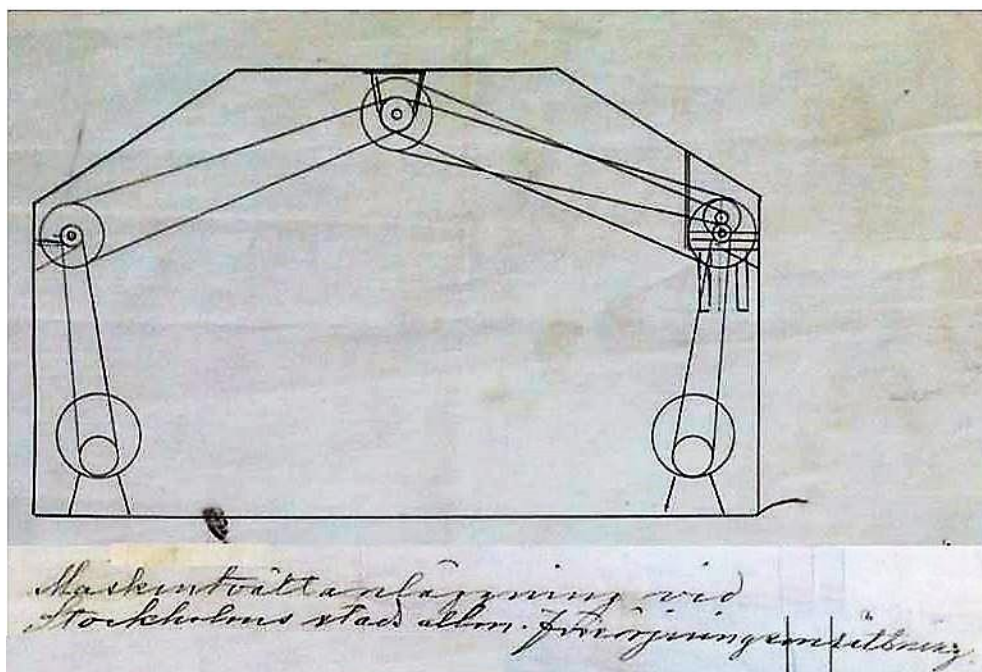

Fig. 18 ³⁹⁾
Remdrift av "Maskintvätt-
anläggning vid Stockholms
stads allm. försörjnings-
inrättning"

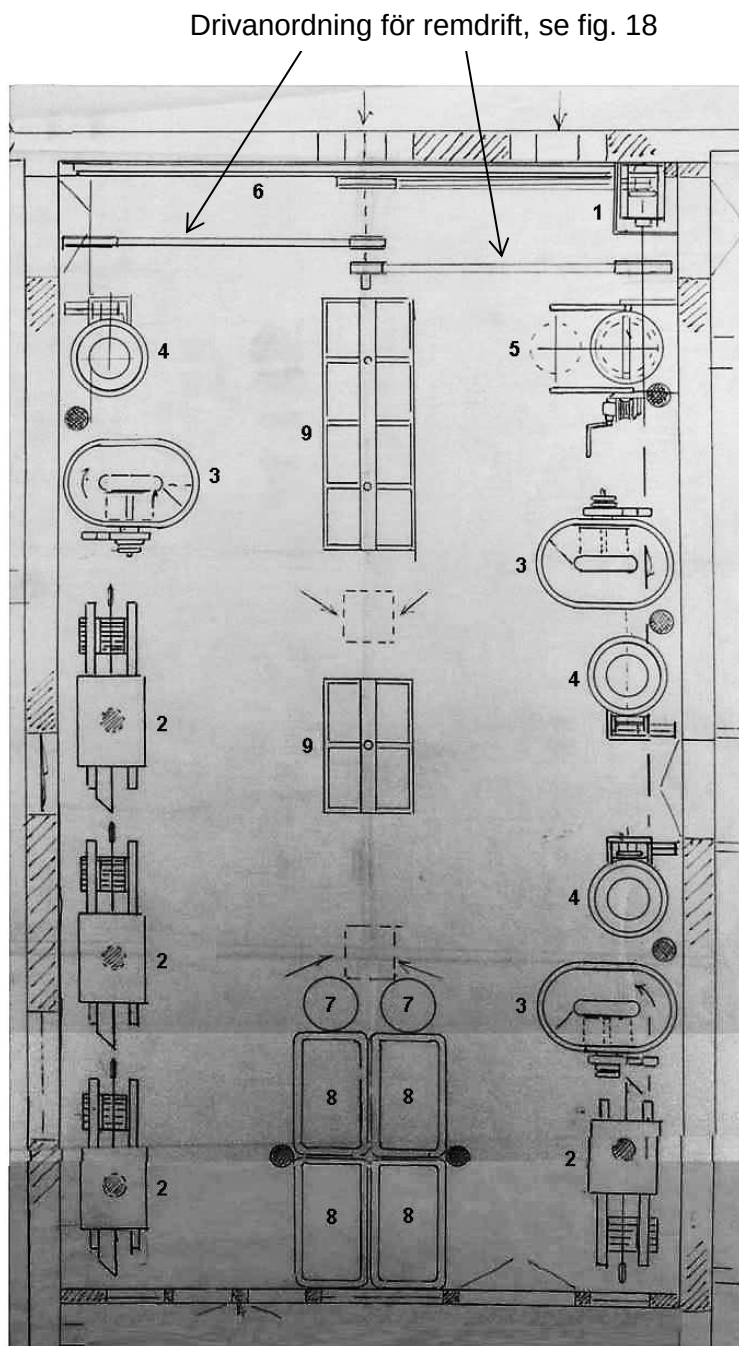

Fig. 19 ³⁹⁾ Tvätthuset 1920-talet

- 1 Elektrisk motor
- 2 Tvättmaskin, 4 st.
- 3 Sköljmaskin, 3 st.
- 4 Centrifug, 3 st.
- 5 Koktunna
- 6 Värmebatteri
- 7 Såplösning, 2 st.
- 8 Blötkar, 4 st.
- 9 Handtvätt-ställ, 2 st.

1935 ansåg man inrättningen vara föråldrad, och man utförde en "modernisering av tvättinrättningen med tillhörande lokaler". Se fig. 20.

För att lättare göra en jämförelse med hur huset såg ut 1865, så har husets ytterväggar från det året lagts in vid sidan av motsvarande väggar 1935. Så i bildens nederkant återfinner man:

Ångkök – Badrum – TvätthusByggnad – Pressrum – UthusByggnad

Fig. 20 ⁴⁰⁾
Hus 18 1935

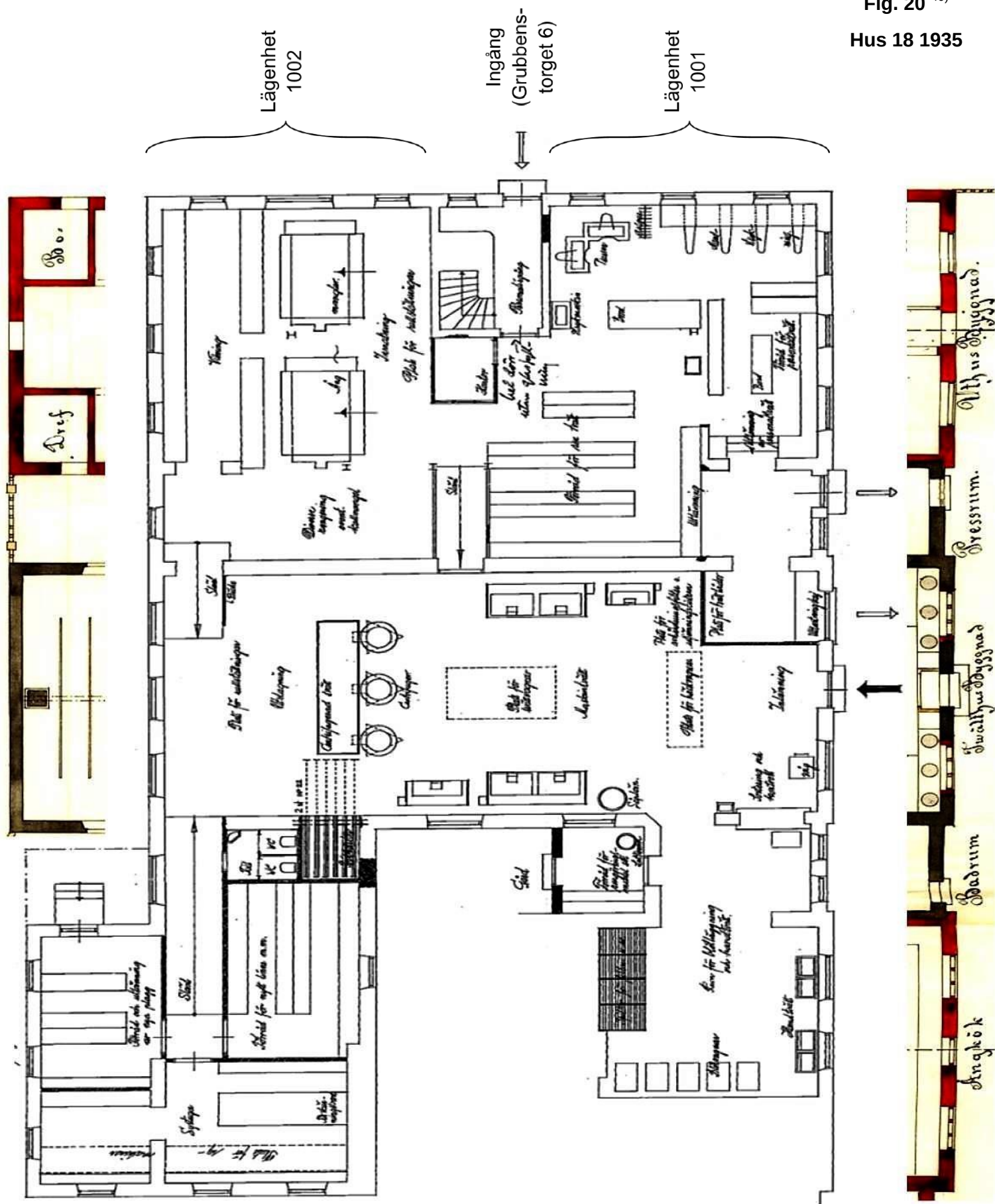
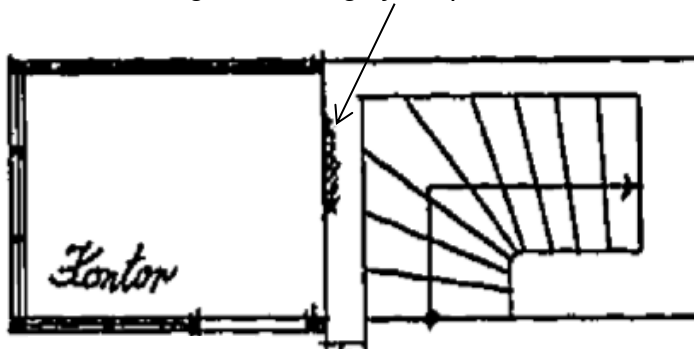

Fig. 21 visar en uppförstoring av Grubbenstorget 6. De texter, som förekommer inne i ritningen, har förtydligats till höger i figuren.

I dagens vardagsrum + sovrum i lägenhet 1002 hade man två stora ångmanglar, och runt omkring var det arbetsytor.

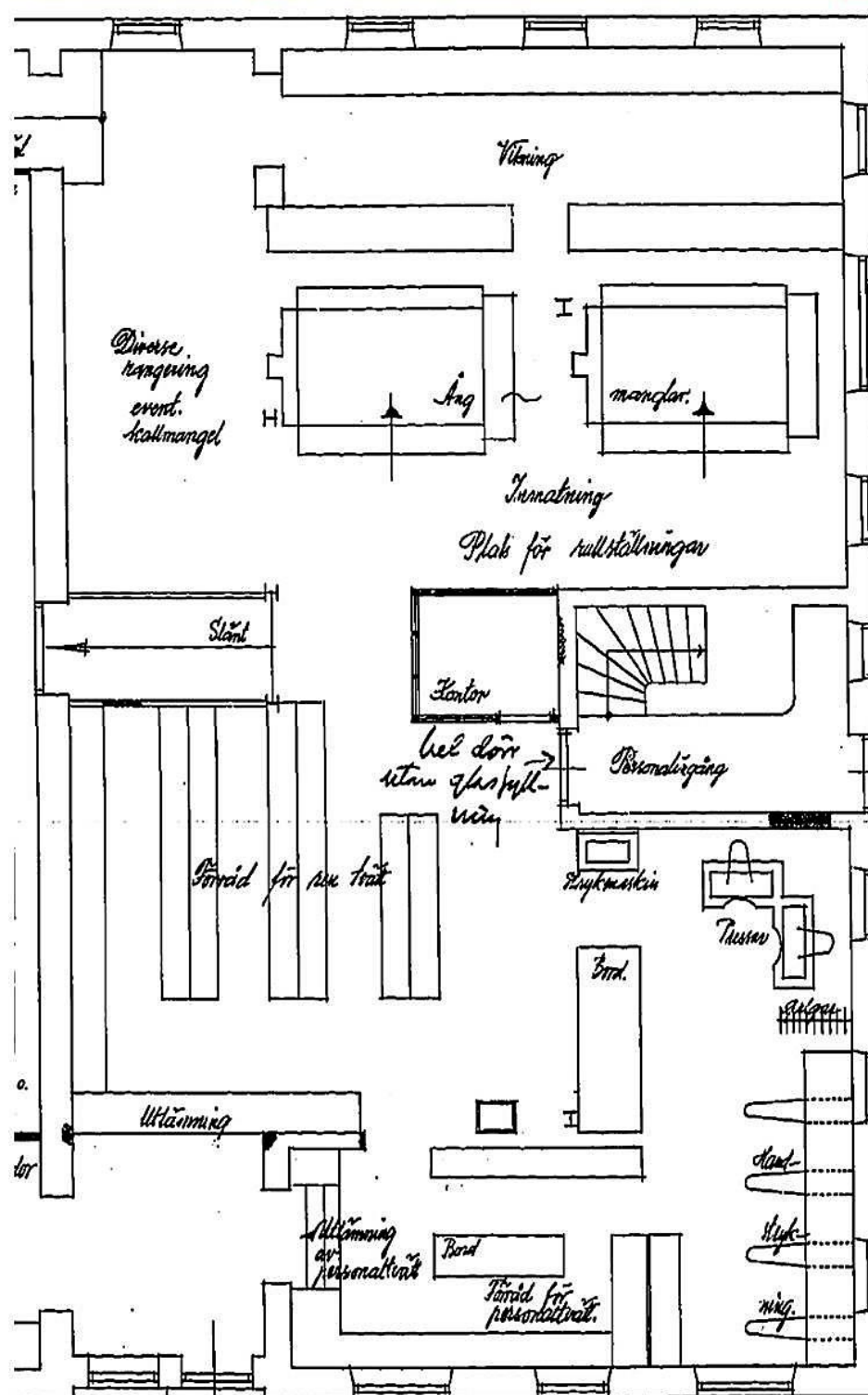
På ritningen finns ett Kontor innanför trappan. Det motsvarar idag platsen alldeles utanför ytterdörren till lägenheten. Det fönster, som sattes in här 1907 ut mot trappan, se fig. 16, har nu markerats som igensatt. Idag syns spår i muren från detta.

Från Personalingången fanns en dörr in till tvättlokalerna. Här finns en anteckning i ritningen, om att det skall vara en "hel dörr utan glasfyllning". Man hade tydligen tänkt sig en glasdörr, men brandmyndigheten satte sig emot detta ⁴¹⁾. Så man fick inget ljusinsläpp varken från fönster eller glasdörr.

Fig. 21

Grubbenstorget 6 1935

Vikning
Diverse rangering event. kallmangel
Ångmanglar
Inmatning
Plats för rullställningar

Lgh.
1002

Slänt
Kontor
hel dörr utan glasfyllning
Personalingång

Förråd för ren tvätt
Strykmaskin
Pressar
Bord
Galgar

Lgh.
1001

Utlämning
Utlämning av personaltvätt
Handstrykning
Bord
Förråd för personaltvätt

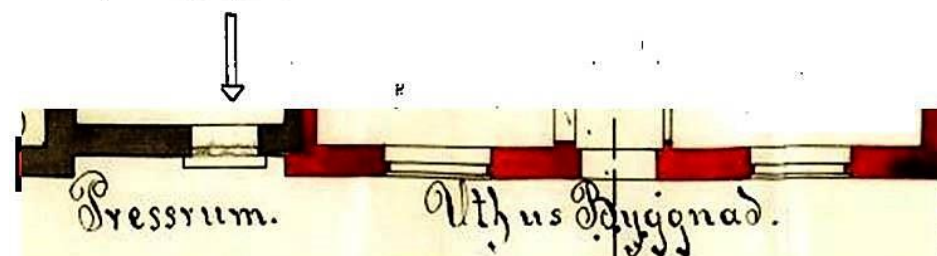

Fig. 22 visar hur lägenhet 1002 såg ut då, jämfört med idag.

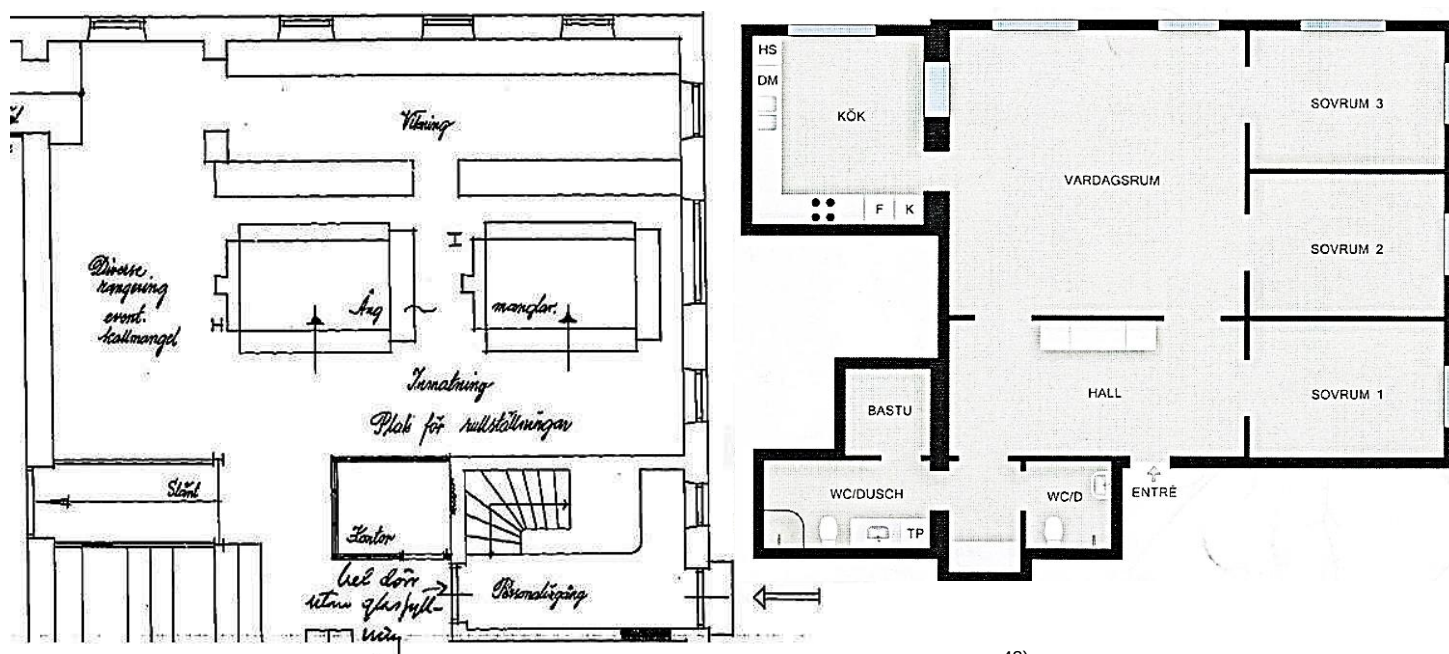

Fig. 22 ⁴²⁾ Lägenhet 1002 1935 och idag

Bild 7 ⁴³⁾

Strykning av tvätt.
Bildens är tagen 1951 vid
platsen för "Handstrykning" i
fig. 21, lägenhet 1001.

Själva tvättverksamheten i hus 18 A och B visas i fig. 23.

Dessutom hade man den utbyggnad, där bageriet m.m. tidigare hade legat. Den innehåller nu en systuga för nya plagg m.m., se fig. 20. Denna utbyggnad revs 1998.

Bild 8 ⁴⁴⁾

Bild 9 ⁴⁵⁾

En bild från 1901 med ett hjon på promenad, sannolikt vid markeringen ★ i bild 8.

Det gick nog åt mycket ved vid kök och tvätt.

Fig. 23

Hus 18 A och B 1935

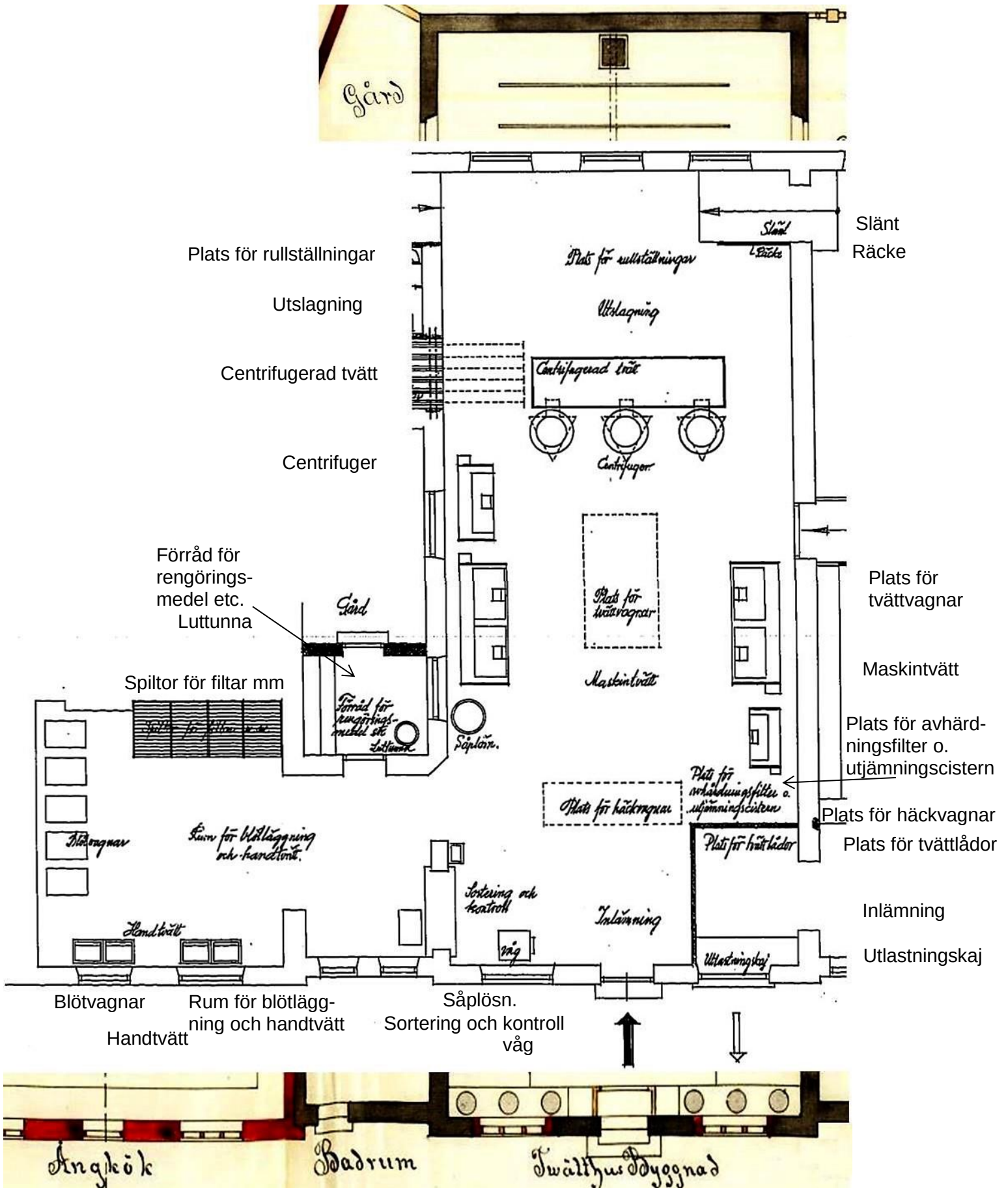

Bild 10 ⁴⁶⁾
Centrifugering av tvätt.
Bildens är tagen 1951 vid
platsen för "Centrifuger" i
fig. 23.

En ritning från 1968 visar en något "avskalad" maskinuppställning i både Tvätthuset och Torkhuset, se fig. 24.

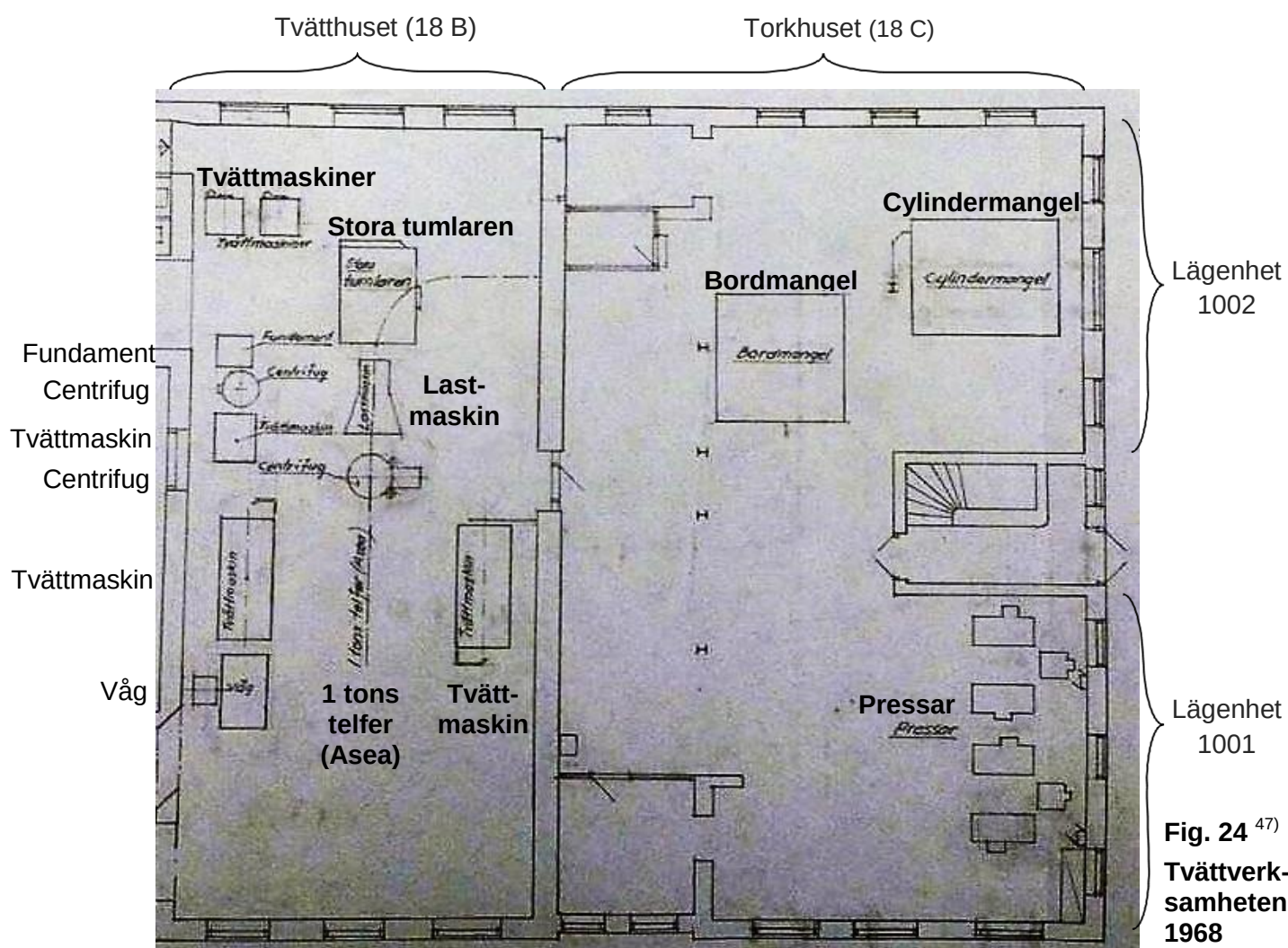

Fig. 24 ⁴⁷⁾
Tvättverk-
samheten
1968

Så småningom kom tvätten bara att användas till tvättsortering i hus 18 B och som tvättförråd och genomgångslokal för tvättransporter i hus 18 C ⁴⁸⁾.

1980 inreddes hus 18 C med en tapetserarverkstad med förråd, och med ett rum för en "Sömmerska", se fig. 25.

Under 1980-talet kom detta hus även att innehålla expeditonskontor för personalorganisationerna ⁴⁹⁾.

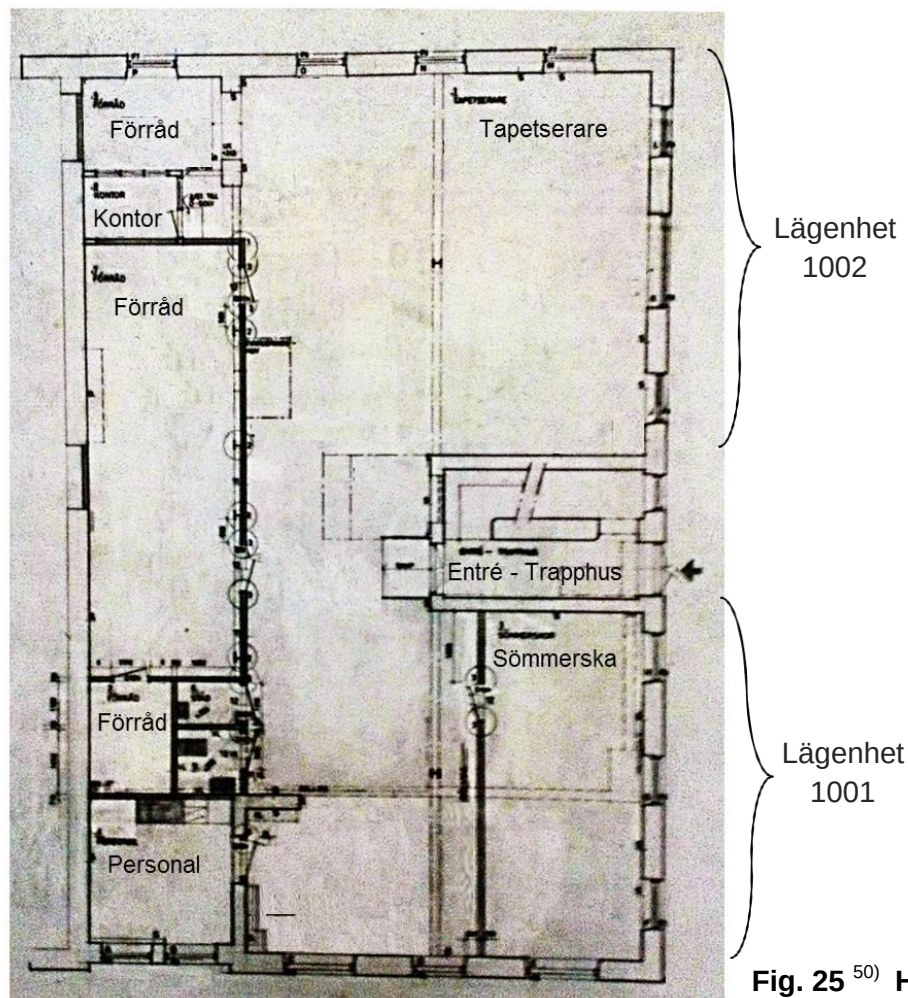

Fig. 25 ⁵⁰⁾ Hus 18 C 1980

Under 1990-talet, innan ombyggnaden till bostäder ägde rum, användes hus 18 som konstnärateljéer för Föreningen Konstreservatet S:t Erik. Här arbetade 19 konstnärer av olika kategorier, och man höll också utställningar, föreläsningar och kursverksamhet i lokalerna ⁵¹⁾.

Teckningen på första sidan visar hus 16 – 19 innan ombyggnationen påbörjades 1998 ⁵²⁾, och bild 11 – 14 nedan visar hus 18 från samma tid och under omvandlingen.

Bild 11 ⁵³⁾ Hus 18 C – A från Grubbenstorget 1998.

Bild 12 ⁵⁴⁾ Samma hus från "Grubbenringen". Jämför med bild 2, "Trista gatan", 100 år tidigare.

Bild 13 ⁵⁵⁾ De två ursprungliga byggnaderna görs om till bostadsrätter: Grubbenstorget 6, hus 18 C (utom köket) och Grubbenstorget 4, hus 18 B. Övriga byggnader av hus 18 är rivna.

Bild 14 ⁵⁵⁾

Vardagsrummet i lägenhet 1002 under ombyggnad. Nästan hela lägenheten (hall, sovrum och vardagsrum) är urblåst.

Stallet

På Grubbenstorget finns ytterligare en byggnad från äldre tider, den som idag kallas för Stallet, hus 19. Den byggdes 1869 ⁵⁶⁾, och såg då ut som fig. 26 visar.

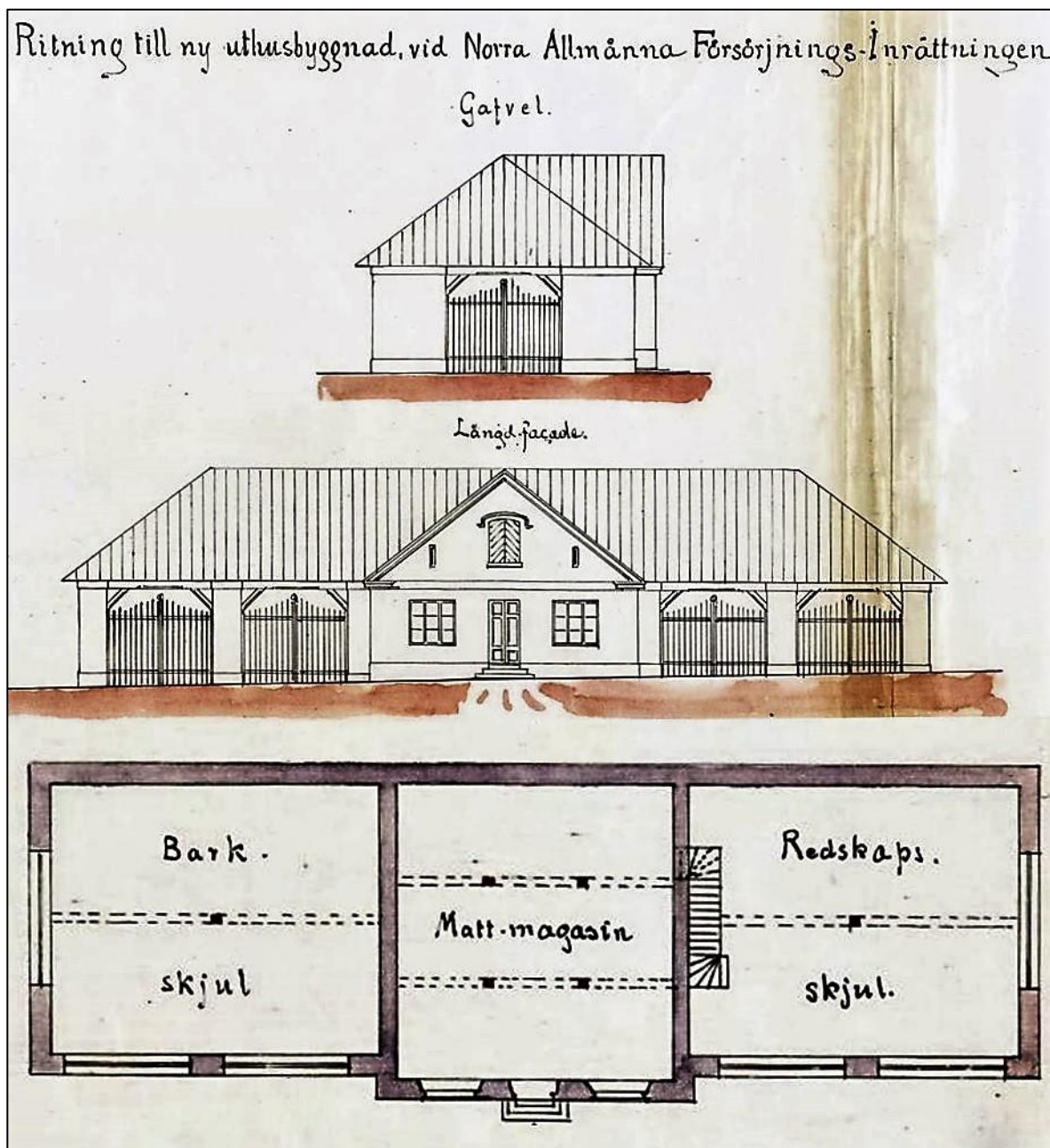

Fig. 26 ⁵⁷⁾
Stallet 1869

Huset innehöll, som framgår, Bark-skjul, Matt-magasin och Redskaps-skjul. I mattmagasinet hade man mattor, som allmänheten lämnat in för rengöring och förvaring ⁵⁸⁾. Skjulen hade bara grindar som öppningar.

1874 gjordes en utbyggnad, och huset fick sitt nuvarande utseende och kallades nu för "gråstenshuset" ⁵⁹⁾. En del av huset kom att användas till stall och vagnhus, men 1880 gjordes det om till enbart matförråring. Då sattes också nya ytterdörrar in ⁶⁰⁾.

1910 inreddes ett nytt stall, men även en reparationsverkstad och förrådslokaler för "understöds-tagarnas privata kläder" m.m. tillkom. På vinden hade man halm- och foderförråd ⁶¹⁾.

Figur 27 visar hur huset var disponerat 1979 och de olika verksamheterna. På vinden hade man nu virkesförråd ⁶²⁾.

Längst bort mot norr-sidan fanns garage för traktor ⁶³⁾. Här låg också ett verkskyddsförråd. Under kalla kriget var det viktigt att skydda företag, som producerade varor och tjänster, som var avgörande för att upprätthålla försvarsförmågan och folkförsörjningen. I händelse av krig förvarades ofta de varor, som producerades av dessa företag, hos något av civilförsvarets förråd.

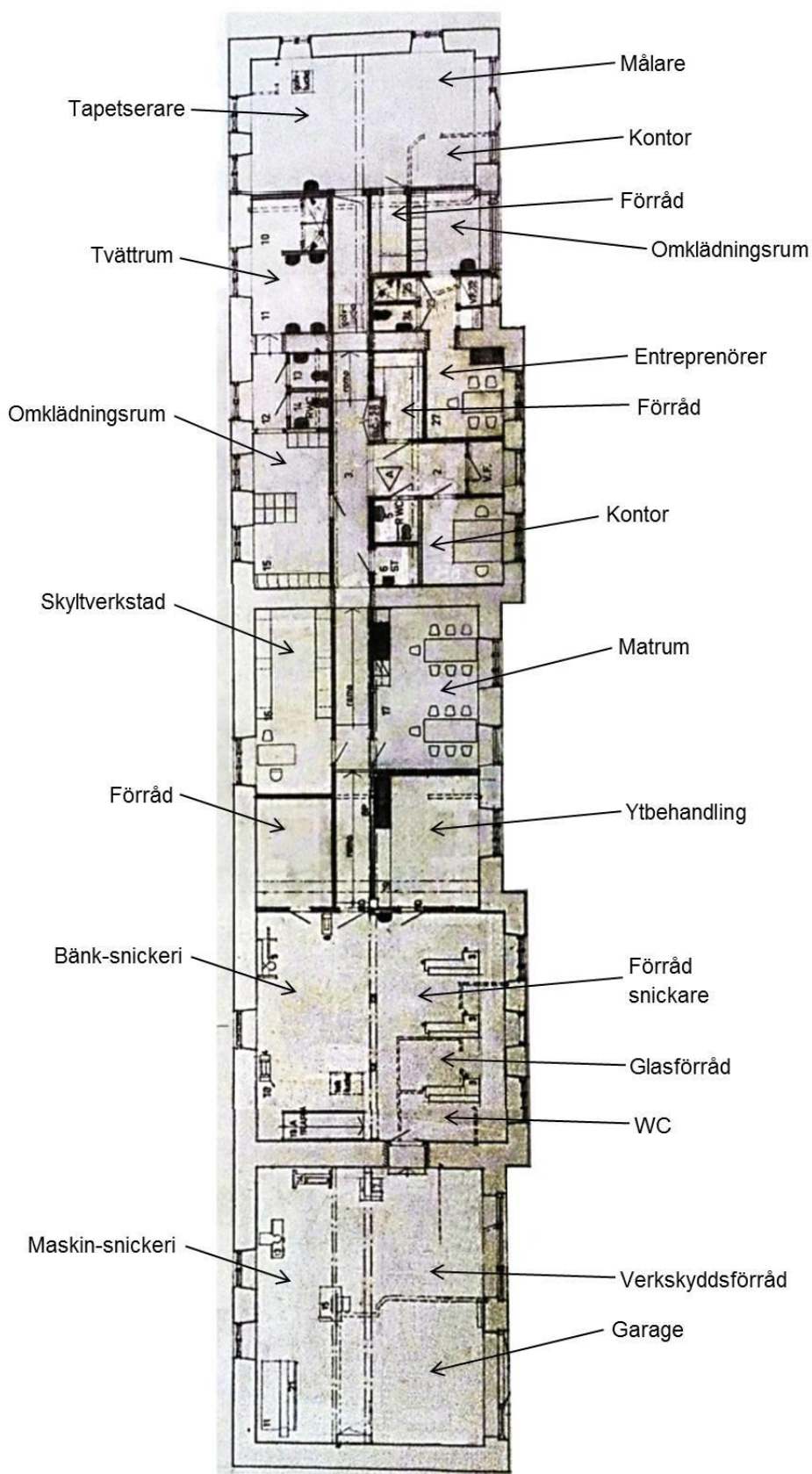

Fig. 27 ⁶⁴⁾ Stallet 1979

Från försörjningsinrättning till ögonsjukhus

"Stockholms Stads Norra Försörjnings- och Arbetsinrättning" öppnade den 1:a oktober 1860. Det blev livets slutstation på Kungsholmen. Ett eländigt och förnedrande slut. Ett slut i misär. Fast tanken var nog god.

Från början var det tänkt att Försörjningsinrättningen skulle ge plats åt fattiga, som tillfälligt inte kunde klara sig, men redan efter några år blev "Grubbens" en slutstation för dem som var svårast drabbade i samhället. Här fanns "sinnesslöa barn och dårar" tillsammans med sjuka och alkoholister och vanligt fattigt folk. Här fanns de som frivilligt sökt sig en plats och de som var tvångsplacerade.

Från och med 1864 blev "Grubbens" enbart försörjningsinrättning och bytte då namn till "*Stockholms stads allmänna försörjningsinrättning*". Motsvarande inrättning på Södermalm, Dihlströms, blev enbart en arbetsinrättning och bytte samtidigt namn till "*Stockholms stads arbetsinrättning*".

"Hjonen" fick bo i stora logement med trevåningssängar och hade inget privat utrymme utöver kojplatsen. De hölls i Herrans tukt och förmaning (män för sig, kvinnor för sig), och några klagomål accepterades inte. Överbeläggningen blev stor och trångboddheten fruktansvärd.

Detta var "armodets, sjukdomens och vansinnets värld, men också den kärleksfulla omvårdnadens, ordningssinnets och barmhärtighetens". Omvårdnaden sköttes av sysslomän och vakter, sjuksköterskor och en (1) läkare.

"Grubbens" var inget fängelse men förhållandena var antagligen värre, även om en del av hjonen hade rätt att vistas utanför området. Här fanns inte - som på fängelserna - någon föreställning om klienternas förbättring och återförande till samhället. Här hade man gett upp, och här fanns bara en vag respekt för individens människovärde. 1895 tillkom en "dårasyl" med mest "gamla kroniska fall, hopplösa liv vilkas mening ingen kan fatta"⁶⁵.

"Grubbens" utvecklades emellertid successivt till ett renodlat sjukhus, och 1922 ändrades namnet till "*S:t Eriks sjuk- och vårdhem*", som bestod av tre enheter: ett lasarett, ett sinnessjukhus och en försörjningsenhet. 1926 överfördes intagna till andra anstalter, och kvar blev endast sjukhusdelen. Namnet blev nu "*Sjukhuset S:t Erik*", som 1933 ändrades till "*S:t Eriks sjukhus*".

Det utvecklades till att bli ett av de mest omtyckta sjukhusen i Stockholm med hög kvalite på sjukvården och en trivsam och personlig atmosfär. Det fick ett utomordentligt anseende som det lilla sjukhuset med de skickliga läkarna och den goda omvårdnaden, samt som ett modernt, högklassigt och effektivt sjukhus.

Kontrasten mellan förr och nu är påfallande!

Verksamheten vid S:t Eriks sjukhus lades ner den 31:a december 1985. 1986 användes byggnaderna för långvårdspatienter, och den 1:a februari 1990 öppnade S:t Eriks ögonsjukhus⁶⁶.

Källor

Noter

- ¹⁾ Brf af Grubbens (<http://www.brfafrubbens.se/fastigheterna/>)
- ²⁾ Stadsmuseets kulturhistoriska klassificering (<https://stadsmuseet.stockholm.se/om-hus2/klassificering-och-k-markning/stadsmuseets-kulturhistoriska-klassificering/>)
- ³⁾ Stockholms stads kartsystem DPWebMap med kulturhistorisk klassificering och fornlämningar (http://kartor.stockholm.se/bios/dpwebmap/cust_sth/kul/klassificering/DPWebMap.html)
- ⁴⁾ BIHANG Nr. 59 till Beredningsutskottets utlåtanden och memorial för år 1913, Bil. A., sid. 4
- ⁵⁾ Otto August Mankells Stockholmspanorama på Kungliga Biblioteket i Stockholm (https://sv.wikipedia.org/wiki/Otto_August_Mankell)
- ⁶⁾ Müller, Joseph: Fattigvården i Stockholm från äldre till nyare tid, 1906, sid. 254
- ⁷⁾ Stockholms läns landstingsarkiv, ritning "PROJECT till tillbyggnad af twätthuset vid NORRA ARBETS-INRÄTTNINGEN"
- ⁸⁾ Stockholms stadsarkiv, ritning bn1863-78
- ⁹⁾ Müller, Joseph: Fattigvården i Stockholm från äldre till nyare tid, 1906, sid. 203
BIHANG Nr. 59 till Beredningsutskottets utlåtanden och memorial för år 1913, Bil. A., sid. 6
- ¹⁰⁾ Stockholms stadsarkiv, ritning bn1865-693
- ¹¹⁾ Svenska Akademiens Ordbok 1922
- ¹²⁾ Lundin, Claës: Nya Stockholm - Bland sjuka och fattiga, 1890, sid. 591
- ¹³⁾ Müller, Joseph: Fattigvården i Stockholm från äldre till nyare tid, 1906, sid. 203
- ¹⁴⁾ Eriksson, Kerstin och Ivervall, Karl-Heinz: S:t Eriks sjukhus - Innan spåren försvinner, 1993
- ¹⁵⁾ BIHANG Nr. 59 till Beredningsutskottets utlåtanden och memorial för år 1913, Bil. A., sid. 6
- ¹⁶⁾ Müller, Joseph: Fattigvården i Stockholm från äldre till nyare tid, 1906, sid. 257
- ¹⁷⁾ BIHANG Nr. 59 till Beredningsutskottets utlåtanden och memorial för år 1913, sid. 56
- ¹⁸⁾ Stockholms stadsarkiv, ritning bn1865-850
- ¹⁹⁾ Stockholms stadsarkiv, ritning bn1865-694
Stockholms stadsbyggnadskontor, stadsbyggnadsexpeditionen, ritning A:303:183 och A:305:170
- ²⁰⁾ Dagens Nyheter 4 maj 1990
- ²¹⁾ BIHANG Nr. 59 till Beredningsutskottets utlåtanden och memorial för år 1913, Bil. A., sid. 30
- ²²⁾ BIHANG Nr. 59 till Beredningsutskottets utlåtanden och memorial för år 1913, Bil. G., sid. 61
- ²³⁾ Stockholms stadsmuseum. Bildnummer SSMFA 30896
- ²⁴⁾ BIHANG Nr. 22 till Beredningsutskottets utlåtanden och memorial för år 1882, sid. 3 och 29
- ²⁵⁾ Stockholms läns landstingsarkiv, ritning "76 st.glödlampor" hus 18
- ²⁶⁾ BIHANG Nr. 30 till Beredningsutskottets utlåtanden och memorial för år 1881, sid. 20
- ²⁷⁾ Stockholms läns landstingsarkiv, ritning "Förslag till maskintvätt plan"
- ²⁸⁾ BIHANG Nr. 13 till Beredningsutskottets utlåtanden och memorial för år 1909, sid. 7
- ²⁹⁾ BIHANG Nr. 107 till Beredningsutskottets utlåtanden och memorial för år 1906, sid. 47
- ³⁰⁾ Stockholms läns landstingsarkiv, ritning 14694 och 14695
- ³¹⁾ Beredningsutskottets utlåtanden och memorial för år 1907, Nr. 249, sid. 34 ff.
- ³²⁾ Stockholms läns landstingsarkiv, ritning 14697
- ³³⁾ BIHANG Nr. 107 till Beredningsutskottets utlåtanden och memorial för år 1906, sid. 59
- ³⁴⁾ Stockholms läns landstingsarkiv, ritning "Kompletteringar, hus 18, förslag till inredning av tvättinredning för maskinkraft"
- ³⁵⁾ Kungliga biblioteket, Svensk mediedatabas; SF 2242 – film, spår (2): (Stockholm, 1914), Vad huvudstaden gör för sina fattiga
- ³⁶⁾ BIHANG Nr. 96 till Beredningsutskottets utlåtanden och memorial för år 1907, sid. 130
- ³⁷⁾ Stockholms läns landstingsarkiv, ritning 14702

- 38) Stockholms läns landstingsarkiv, ritning 14696
- 39) Stockholms läns landstingsarkiv, ritning Maskintvättanläggning
- 40) Stockholms stadsbyggnadskontor, stadsbyggnadsexpeditionen, ritning 21 maj 1935
- 41) Stockholms stadsbyggnadskontor, stadsbyggnadsexpeditionen, brev från t.f. Brandchefen 25 juli 1935
- 42) Karlsson & Uddare Fastighetsmäklare, prospekt
- 43) Foto Sven Goliath. Stockholmskällan. Bildnummer 2219-B1397
- 44) Eriksson, Kerstin och Ivervall, Karl-Heinz: S:t Eriks sjukhus - Innan spåren försvinner, 1993.
Foto beskuret
- 45) Foto Anton Blomberg. Stockholms stadsmuseum. Bildnummer E4413. CC BY-NC-SA 2.5 SE
(Stockholmskällan)
- 46) Foto Sven Goliath. Stockholmskällan. Bildnummer 2219-B1398
- 47) Stockholms läns landstingsarkiv, ritning 19523
- 48) Stockholms läns landstingsarkiv, brev daterat 1981-10-09 om den framtida användningen av hus 18
Stockholms läns landstingsarkiv, ritning 12-18-A-1
Stockholms stadsmuseum, Kungsholmen Östra Byggnadsinventering, Kvarter Skörden-Tegelbruket.
Sjukhusbyggnader - S:t Eriks Sjukhus, inventerade 1984
- 49) Eriksson, Kerstin och Ivervall, Karl-Heinz: S:t Eriks sjukhus - Innan spåren försvinner, 1993
Stockholms läns landstingsarkiv, brev daterat 1981-10-09 om den framtida användningen av hus 18
Stockholms stadsmuseum, Kungsholmen Östra Byggnadsinventering, Kvarter Skörden-Tegelbruket.
Sjukhusbyggnader - S:t Eriks Sjukhus, inventerade 1984
- 50) Stockholms läns landstingsarkiv, ritning 12-18-A-2
Stockholms läns landstingsarkiv, brev daterat 1980-02-07 om ombyggnad av bottenvåning till
tapetserarverkstad i byggnad 18, östra delen
Stockholms läns landstingsarkiv, brev daterat 1981-10-09 om den framtida användningen av hus 18
- 51) STOCKHOLMS STAD, Kommunstyrelsens Utlåtande 1998:20 RH (Dnr 1740/97)
STOCKHOLMS STAD, Kommunfullmäktige, Yttrande 2, del 5, 19980202, § 24
- 52) Eriksson, Kerstin och Ivervall, Karl-Heinz: S:t Eriks sjukhus - Innan spåren försvinner, 1993.
Bilden beskuren
- 53) Stockholms stadsmuseum, Kungsholmen Östra Byggnadsinventering, Kvarter Skörden-Tegelbruket.
Sjukhusbyggnader - S:t Eriks Sjukhus, inventerade 1984
- 54) Foto Olavi Wandisjärvi
- 55) Foto Privat samling
- 56) BIHANG Nr. 7 till Beredningsutskottets Utlåtanden och Mernorial för år 1871, sid. 52
- 57) Stockholms stadsarkiv, ritning bn1868-489
- 58) BIHANG Nr. 6 till Beredningsutskottets Utlåtanden och Memorial för år 1870, sid. 40
- 59) BIHANG Nr. 1 till Beredningsutskottets utlåtanden och memorial för år 1877, sid. 22
- 60) BIHANG Nr. 22 till Beredningsutskottets utlåtanden och memorial för år 1882, sid. 29
BIHANG Nr. 30 till Beredningsutskottets utlåtanden och memorial för år 1881, sid. 20
- 61) BIHANG Nr. 96 till Beredningsutskottets utlåtanden och memorial för år 1910, sid. 76
BIHANG Nr. 59 till Beredningsutskottets utlåtanden och memorial för år 1913, sid. 53 och 57
- 62) Stockholms läns landstingsarkiv, minnesanteckningar 1978-05-31 från möte på S:t Eriks sjukhus om
ombyggnad av hus 19
- 63) Stockholms läns landstingsarkiv, brev daterat 1978-07-05 om ombyggnad av hus 19
- 64) Stockholms läns landstingsarkiv, ritning 12-19-A-1 och 12-19-A-3
- 65) Dagens Nyheter 20 november 1927
- 66) Dagens Nyheter 11 januari 1990
- 67) Stockholms läns landstingsarkiv, plansch
- 68) Stockholms stadsingenjörskontor. Objekt-ID SE/SSA/Tryckta kartor/Karta över de centrala delarna av
Stockholm 1938-1940/Kartblad Staden:a, tryckår 1939

Övriga källor

BIHANG Nr. 60 till Stadskollegiets utlåtanden och memorial för år 1933, Bilaga 3. Redogörelse för Stockholms stads sjukhusväsen: S:T ERIKS SJUKHUS, sid. 93 ff.

Hellspong, Mats: Det Grubbska fideikommisset på Kungsholmen i Stockholm, 2013

Norbelie, Harald: Vårt Kungsholmen, 1992

Prager, Katharina: S:t Eriks sjukhus - ett styvbarn bland sjukhus, 1993

Räf, Lars: Från asyl till sjukhus 1860 - 1985, 1985

Wikipedia, <https://sv.wikipedia.org/wiki/Grubbens>